

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

SPOLUPRÁCE RODINY A ŠKOLY

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Kargerová

Autor diplomové práce: Lenka Hudcová

Studijní obor: učitelství pro 1. stupeň ZŠ + francouzština

Forma studia: prezenční

Diplomová práce dokončena: listopad 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne.....*30. 11 2006*.....

Tímto bych ráda poděkovala všem pedagogům za jejich ochotu a vstřícnost. Zvláštní dík patří Mgr. Janě Kargerové za její odborné vedení a cenné rady, kterých si nesmírně vážím, děkuji jí za její celkově velmi kladný a motivující přístup. V neposlední řadě také děkuji celé mé rodině za stálou podporu během mých studií.

ANOTACE

Tato práce se zabývá spoluprací školního a rodinného prostředí. Mapuje současnou situaci vztahu mezi rodiči a učiteli. Pojednává o rodině jako o primární sociální skupině, poukazuje na to, jaký má sociální status v České republice. Zabývá se tímto vztahem a spoluprací v programu Začít spolu jako jedním z představitelů inovativních modelů, který dává konkrétní návrhy, jak by mohla být spolupráce realizována. Prakticky dokazuje jaký rozdíl je v oblasti spolupráce školy a rodiny v běžné škole a škole, která pracuje podle programu Začít spolu. Shrnuje současnou situaci a ukazuje možnosti, jak tuto spolupráci a vztah mezi učiteli a rodiči účinně rozvíjet.

KLÍČOVÁ SLOVA

Spolupráce, vztah rodiny a školy, komunikace, partnerství, pedagogika orientovaná na dítě, program Začít spolu a jeho standardy.

ANOTATION

This graduation work deals with the collaboration of the school and family backgrounds. It surveys the present situation of the parent-teacher relation. It discusses the family as a primary social group, adverts to a social status in the Czech Republic. It inquires also into this relation and the collaboration in the Step by Step Programme, as one of the representative innovation model, which proposes concrete suggestions, how to realize the real effective collaboration. The graduation work verifies in practice which is the difference concerning the collaboration between the school and family at the common school and at the Step by Step school as well. At the end this work summarizes the present situation and show the possible strategies and ways, how to enlarge and develop the relation between the educators and parents.

KEY WORDS

Collaboration, school-family relationship, communication, partnership, child-centered education, Step by Step Programme and its standards.

OBSAH

ÚVOD	3
TEORETICKÁ ČÁST	5
1. Rodina jako prostředí výchovy	5
1.1 Rodina a její základní funkce	5
1.1.1 Definice a základní funkce rodiny	6
1.1.2 Aktuální situace v českých rodinách	9
1.1.3 Význam rodiny pro dítě	13
1.2 Rodina versus stát – rodinná politika	15
1.2.1 Postavení rodiny v ČR	15
1.2.2 Rodinná politika v Evropské unii	16
2. Kurikulární reforma – současná tendence pedagogiky orientované na dítě	19
2.1 Současný trend humanizace v pedagogickém kontextu	19
2.2 Tendence individualizace a spolupráce školy a rodiny ve vzdělávání	20
2.3 Výzkumy ve světě, které se týkají spolupráce s rodinou	21
2.3.1 Université Laval, Québec, Canada – vliv kvality vztahu mezi rodinou a školou na školní úspěšnost	21
2.3.2 Université de Sheerbrooke, Québec, Canada – výzkum metod spolupráce škol a rodin imigrantů	22
2.3.3 Harvard University – Harvard Graduate School of Education, USA – kurzy včleňování rodin do školního prostředí pro učitele a další pedagogické pracovníky	23
2.3.4 Colorado State University, USA – programy rodinné politiky pro podporu aktivní spoluúčasti rodiny a školy při výuce	24
3. Vztah rodiny a školy v ČR	26
3.1 Vztah rodiny a školy ve 20. století – jeho proměny	26
3.1.1 80. léta - zlom v pojetí vztahu rodiny a školy	27
3.1.2 Moderní pojetí vztahu rodiny a školy v závislosti na organizaci rodinného času	28
3.2 Program Začít spolu jako jeden z možných přístupů implementace spolupráce rodiny a školy	29
3.2.1 Obecná východiska programu Začít spolu	30
3.2.2 Východiska pro pojetí vztahu rodiny a školy v programu Začít spolu	36
4. O spolupráci rodiny a školy v programu Začít spolu	37
4.1 „Standardy pro zapojení rodiny“ v programu Začít spolu v porovnání s „Podmínkami spolupráce školy a rodičů“ v RVP ZV	37
4.2 Náměty ke spolupráci mezi rodinou a školou v Začít spolu	41

4.2.1 Osobní kontakt rodiny a školy	41
4.2.2 Písemný kontakt rodiny a školy	42
4.2.3 Účast rodičů a přátel školy ve třídě	43
PRAKTICKÁ ČÁST	47
6. Charakteristika výzkumu.....	47
6.1 Cíle výzkumu.....	47
6.2 Stanovení hypotézy.....	47
6.3 Popis výzkumného vzorku.....	49
6.4 Metody výzkumu.....	50
6.5 Organizace výzkumu	51
7. Vlastní výzkum	52
7.1 Dotazník.....	52
7.2 Rozhovor	61
8. Závěr výzkumu.....	64
9. Vlastní zkušenosti a reflexe	66
10. Závěr.....	69
ODKAZY	71
POUŽITÁ LITERATURA	72
ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY	73
PŘÍLOHY	

ÚVOD

Mnoho českých i světových odborníků se shoduje na tom, že komunikace a vzájemné vztahy mezi rodinným a školním prostředím jsou základním stavebním kamenem ve vzdělávání. Mé vlastní zkušenosti v roli žáka i učitele mě přesvědčily o tom, že je nesmírně důležité, aby byly naplněny všechny podstaty tohoto vztahu, neboť jeho vliv může být obrovský.

V zahraniční literatuře najdeme mnoho článků, které se zabývají tímto vztahem, analyzují jeho problémy, vytvářejí se studie, které by měly pomoci vztah nejen naplňovat, ale také dále rozvíjet. Na univerzitách zemí Evropské unie i v zámorí se tomuto tématu věnuje celá řada výzkumů, které přinášejí zajímavé výsledky a srovnání. V České republice se komunikaci a spolupráci rodinného a školního prostředí bohužel zatím nevěnuje dostatečná pozornost.

Zkušenosti získané na souvislé pedagogické praxi, která probíhala v ZŠ Angelovova v Praze Modřanech, kde pracují podle programu Začít spolu, mě přivedla k myšlence se tímto tématem zabývat o něco více. Díky vlastní zkušenosti s tímto programem jsem poznala, že s komunikací mezi rodiči, dětmi a školou se dá účinně pracovat. Učitel má tak obrovský vliv tento vztah přetvářet a rozvíjet.

Cílem celé diplomové práce je zmapovat současnou situaci ve vztahu rodiče-děti-učitel, objasnit základní fakta týkající se české rodiny a jejího postavení ve státě v dnešní době. Chci porovnat „Standard pro zapojení rodiny“ v programu Začít spolu a „Podmínky spolupráce školy a rodičů žáků“ formulované Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání. Dále je mým záměrem představit program Začít spolu jako jednu z možných cest pro implementaci myšlenek RVP ZV týkající se spolupráce s rodinou. Praktická část je věnována konkrétnímu výzkumu, který se odehrával na třech základních školách (jedna základní školy pracující podle programu Začít spolu a dvě běžné základní školy). Výzkum je zaměřen na podobu a intenzitu spolupráce, dále na vztah (především jeho funkčnost) mezi rodinou a školou. Tato část je tedy postavena na dotazníku, který byl zadán k vyplnění rodičům i učitelům v podobném znění. Výsledky výzkumu dokazují hlavně to, zda je vztah pojímán a chápán oběma stranami stejně, či zda jsou nějaké odlišnosti, a čeho se v tom případě

týkají. Pojetí vztahu je velice podstatné, protože je právě klíčem k celé komunikaci mezi školním a rodinným prostředím. Výzkum je doplněn rozhovory s učitelkami jednotlivých tříd, které dokreslují podobu spolupráce a vysvětlují a komentují různé prvky spolupráce. Hlavním cílem této diplomové práce je přispět k diskusi týkající se tématu spolupráce rodiny a školy a jejího účinného rozvoje.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Rodina jako prostředí výchovy

Výchova v rodině, obzvláště v nejranějším věku, předurčuje celý proces včleňování mladého člověka do společnosti a kultury. Děti, jakožto její důležití členové, by si měly odnášet správný vztah a úctu k základním principům a hodnotám. Svými vlivy tak rodina působí na utváření lidského profilu. Dítě si tam tak utváří povědomí, své já, osvojuje si základy sociálního chování. Rodinné prostředí mu umožňuje a pomáhá najít své místo v životě, proto je jeho funkce a důležitost nezastupitelná a prakticky nenahraditelná škola života, prvotním vzdělávacím prostředím. „*Dítěti je první a hlavní školou rodina; a rodina, to se rozumí, ta miň vychová a vyučí dítě tím, co mu přikazuje nebo zapovídá - u nás je ve všem, i v rodině, příliš mnoho kázání - jako spíš tím, co dítě doma vidí. Tedy jací jsou rodiče, matka i otec, jaký mají poměr k sobě a k okolí, to má největší vliv na dítě. Prosím vás, když takové děcko doma pozoruje nesoulad a hádky rodičů, hrubost, neúctu, nepravdivost, jalo může z něho, nepřemůže-li to v sobě úsilím, být slušný člověk? Ono se říká: čím hrneček naoře, tím páchne. To platí i o rodině.*“ (ČAPEK, 1990)

1.1 Rodina a její základní funkce

Po mnoha staletí prochází rodina řadou neustálých změn, mění se její role ve společnosti, pravomoce, obměňují se její funkce, ale svoje původní poslání v historii lidstva neztratila. Jeden z nejznámějších českých psychologů Zdeněk Matějček v jednom z rozhovorů pro deník Telegraf tvrdí, že právě schopnost navazovat vzájemné rodinné vztahy a vytvářet společenství, to vše umožnilo člověku přežít. Rodina jakožto malá primární skupina poskytuje (nebo by poskytovat měla) svou ochranu a péči všem jejím členům. Obzvláště v období, kdy její členové prochází těžkými životními zkouškami, je její úloha esenciální. Podle Matějčka je rodina z psychologického hlediska jediné prostředí, které je schopno zajistit potřeby dítěte v plném rozsahu a připravit ho pro život ve společnosti. Není jiného prostředí, které by se dokázalo lépe vyrovnat s vývojovými nároky dítěte. Každý by měl ve své rodině zažít

pocit bezpečí a jistoty, pocit stabilní ochrany, která zajistí pomoc svým členům, kdykoliv budou potřebovat.

Podle výzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění SOU AV ČR z roku 2004 je pro více než tři čtvrtiny obyvatel ČR rodina na prvním místě v žebříčku umístění životních oblastí.¹

1.1.1 Definice a základní funkce rodiny

Jednoznačně definovat pojem rodina je značně problematické. Záleží na vědní disciplíně, která ji definuje (jako např. sociologie, psychologie, demografie, atd.). Podle Ministerstva práce a sociálních věcí ČR a Národní zprávy z roku 2004: *Rodina v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity.* (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 10)

Ze sociologického hlediska je možné definovat rodinu jako sociální skupinu, která představuje první prostředek socializace. Proces socializace je vlastně začleňováním jedince do skupiny. Dítě nejdříve komunikuje se svými rodiči a učí se jednoduchá slova, později si osvojuje další pravidla chování. Příkladem rodičů, hraním her s vrstevníky a školní docházkou se dítě učí jednání, které od něj společnost očekává. Hovoříme o tom, že si během tohoto procesu osvojuje normy, hodnoty a sociální role a mnoho dalších dovedností. V pedagogickém slovníku je socializace vysvětlena jako: *„Celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování, jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti.“* (PRŮCHA, WALTEROVÁ, MAREŠ, 2003, s. 216)

Základní funkce rodiny většinou chápeme jako úkoly, které plní rodina jak vůči svým členům, tak ve vztahu ke společnosti. Podmínky života společnosti jsou zároveň podmínkami pro život rodiny. Díky neustále se proměňující společnosti se také rodina přizpůsobuje a na tyto změny reaguje.

Přesto, že funkcí, které rodina vykonává, je několik, prolínají se mezi sebou, přímo i nepřímo se ovlivňují. Většina výzkumů a dokumentů se shoduje na následujících základních funkcích. Záleží na úhlu pohledu a stanovisku jednotlivých vědních disciplín a také na jejich interpretaci, proto tyto funkce neuvádím v žádném určitém pořadí důležitosti.

a) biologicko-reprodukční funkce

Má význam jak pro jedince, pro její členy, tak pro celou společnost. Pokud se má společnost rozvíjet, potřebuje základní stavební jednotku, a tou je právě rodina. Je jakýmsi základním kamenem, pilířem společnosti jako celku.

Zájem společnosti je, aby se rodilo takové množství dětí, aby se populační křivka zdála co nejoptimálnější nejen z pohledu demografie. Z hlediska jedince je tato funkce potřebná jak pro zachování rodu, tak pro uspokojování jeho biologických a sexuálních potřeb.

b) ekonomicko-zabezpečovací funkce

Rodinu chápeme jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. V rámci rodiny se také realizuje řada rozhodnutí týkajících se prostředků, investic a výdajů. Tato funkce se týká všech členů rodiny, a má tedy poskytovat jejich životní jistoty. Rodina jako jednotka zabezpečuje uspokojování materiálních potřeb svých členů.

c) emocionální funkce

Kromě základních fyziologických potřeb patří mezi lidské potřeby také potřeby bezpečí a řádu, potřeba sounáležitosti (tedy příslušnosti ke skupině, potřeba lásky), potřeba uznání a potřeba seberealizace (vyjádření vlastní osobnosti). Tyto potřeby jsou pravděpodobně univerzální pro všechny lidi ve všech dobách, jsou neměnné.

Úmluva o právech dítěte v tomto kontextu hovoří o nutnosti dítěte vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.²

Potřeba lásky, soucitu a porozumění je blízká snad každému jedinci. Rodina by měla představovat jakési zázemí, kde se její členové cítí dobře, kde budou mít jistotu, že na ně bude pohlíženo s tolerancí a láskou. Rodinné prostředí plní téměř nenahraditelnou funkci v této oblasti. Je proto velmi důležité, aby se emoce všeho druhu staly součástí rodinného života. Rodina by měla dítěti vytvořit emociální základy – jakési primární standardy, ke kterým se bude jedinec nadále vracet, ve kterých bude mít svůj fundamentální pravzor.

d) socializačně-výchovná funkce

Rodina učí své dítě osvojovat si základní návyky a způsoby chování v běžné společnosti. Jak již bylo napsáno, socializace je vlastně proces, kdy se jedinec včleňuje do společnosti, přijímá sociální vzory, hodnoty, vystupování, postupně se seznamuje a učí se sociálním rolím svého kulturního prostředí. A právě tehdy rodina funguje jako prvotní učitel. Opravdový zájem o dítě je spatřován v kvalitní péči, v porozumění jeho vývoji, požadavkům a individuálním potřebám. Rodina by měla přijmout své dítě takové, jaké je a vytvořit mu optimální prostředí pro zdravý vývoj. Formuje tím jeho postoj ke všem dalším skupinám. Až na výjimky se téměř všichni odborníci, a nebojím se říct i laická veřejnost, shodují na nezastupitelné roli primárního vychovatele – rodiny. V životě člověka je bezpochyby nejdůležitější, jaké měl dětství, co ho jeho prvotní vychovatelé naučili. Dítě dostává od rodiny prvotní pohled na morální pravidla a hodnoty, které jsou podle Matějčka velmi staré a pro lidský život nesmírně důležité. (MATĚJČEK, 2000) Více však v kapitole **1.1.3. Význam rodiny pro dítě**, kde se budu podrobněji zabývat tímto tématem.

Národní zpráva o rodině z roku 2004 se zmiňuje o některých základních funkcích jako o „lidském kapitálu“. *„Tímto pojmem je chápána komplexní výchova dítěte v sociálně-kulturní hodnotově orientovanou osobnost schopnou vést plnohodnotný život a reagovat na různé životní situace s vizí vlastních představ. Tvorbou lidského kapitálu vytváří rodina předpoklady pro zdravý fyzický i psychický vývoj dítěte a umožňuje tak fungování hospodářského i sociálního systému společnosti. Právě tvorba lidského kapitálu je téměř výhradní doménou rodiny, jejíž funkce je v této oblasti nenahraditelná.“* (Národní zpráva o rodině 2004, s. 11)

Jak už bylo napsáno výše, všechny tyto základní funkce, které by měla rodina vykonávat, se navzájem prolínají a jsou na sobě závislé. Vždyť k čemu by byla rodina, která je schopna výborně zabezpečit například pouze ekonomicko-zabezpečovací funkci, avšak z hlediska emocionálního by zůstala více či méně dysfunkční? Ideálním stavem by byla rodina, která vykonává všechny své funkce přiměřeně stejně, stručně řečeno, funguje harmonicky. Občanský institut společně s dalšími neziskovými organizacemi zpracoval v roce 2005 alternativní koncepci rodinné politiky (v rámci tiskové konference „Rodinná politika pro Českou republiku“), který měl přispět k celonárodní diskuzi, reagující na již zmíněnou Zprávu o rodině z roku 2004. V koncepci se mimo jiné uvádí, že: „... ve výkonu svých přirozených funkcí není role rodiny plně nahraditelná žádným jiným subjektem, ani co do formy, ani co do naplnění účelu těchto funkcí. Pokusy totalitního státu převzít některé přirozené funkce rodiny měly v minulosti velmi negativní důsledky ve výchově dětí, na stabilitu rodinného života, ale také na mezigenerační předávání základních mravních principů. Tato zkušenost je přesvědčivým svědectvím o tom, že právě nenahraditelné funkce rodiny jsou předpokladem existence každé formy státu, a jejich ohrožení či likvidace vede k mravní a posléze i k materiální destabilizaci celé společnosti. Stát založený na demokracii, právním řádu, respektu vůči lidským právům a lidské důstojnosti, musí zahrnout ochranu rodiny, rodičovství a manželství mezi základní priority své působnosti.“³ O tom, jaké má postavení česká rodina ve státě se budu zabývat v kapitole **1.2 Rodina versus stát – rodinná politika.**

1.1.2 Aktuální situace v českých rodinách

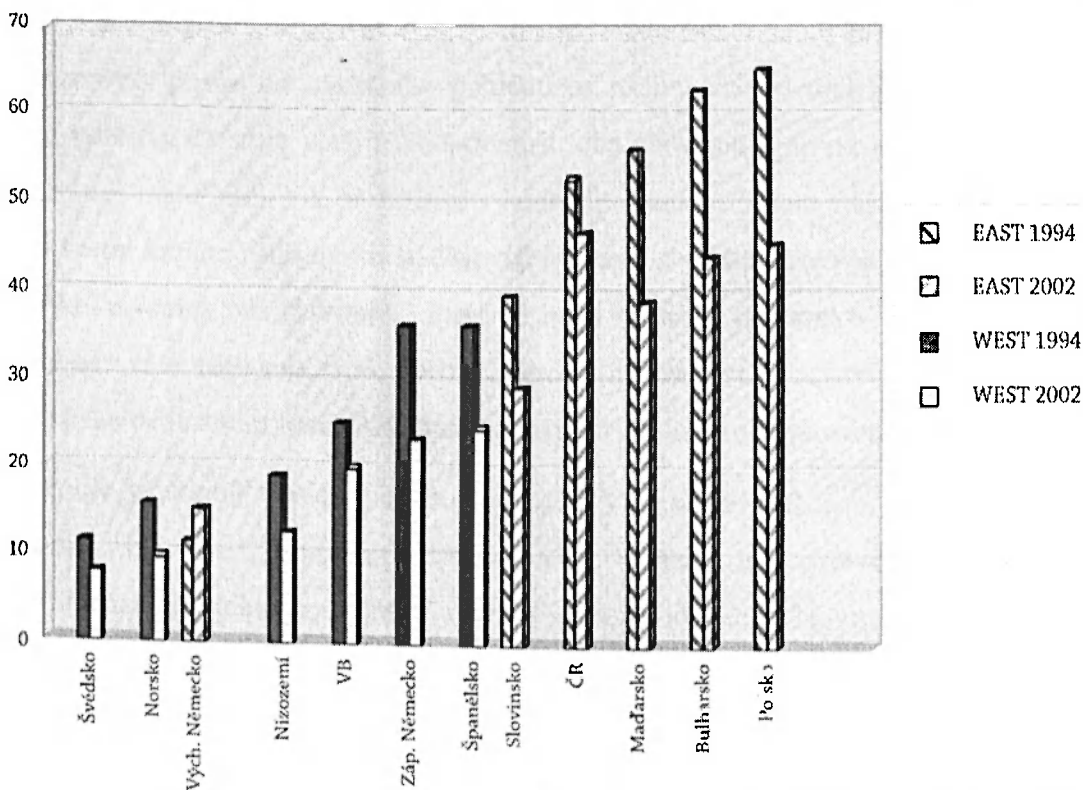
Jaká je česká rodina dnes? Přesto, že tato otázka zní velmi prostě a jednoduše, není vůbec snadné na ni jednoznačně odpovědět. Z médií se člověk může běžně dozvědět, že česká rodina v současnosti prochází krizí. Nepříznivá ekonomická situace mladých rodin, trvalý nedostatek bytů a nezaměstnanost, vysoká rozvodovost, kterou dokládá Český statistický úřad, stále stoupá.⁴ Všichni tito a mnozí další ukazatelé mohou vést k tvrzení, že krize dnešní rodiny je opravdu velice aktuální téma. Stačí se však na problém podívat pozorněji.

Ztotožňuji se se Zdeňkem Matějčkem, který tvrdí, že rodina je, jakožto konzervativní společenský útvar a instituce, v krizi už od té doby, co existuje rodina sama. Je to ten nejstabilnější útvar, který byl, je a bude. Dokládá to faktem, že základní principy stále přetrvávají – lidé totiž budou mít stále rádi své děti, a ty zase budou svým rodičům uspokojovat jejich základní psychické potřeby. Je známé, že starší generace nikdy nebývá spokojena s tou mladší, a přesně tak to je i s pomyslnou krizí rodiny. Řecký básník Hésiodos psal již před 800 lety před naším letopočtem, že se svět řítí do zkázy, protože rodina nefunguje. Z doby mnohem pozdější mohu připomenout například knihu brněnského sociologa Arnošta Bláhy z 20. let „Dnešní krise rodinného života.“

Rodina spíše prochází jakýmsi adaptačním procesem, závislým na proměnách společnosti. Reaguje na změny a snaží se jim přizpůsobovat. Hodně funkcí rodina ztratila, ale jejím hlavním úkolem bezesporu stále zůstává prvotní socializace. Pravdou je, že mnoho funkcí převzal za rodinu stát během vývoje moderní společnosti – možná proto někteří odborníci mluví o krizi dnešní rodiny.

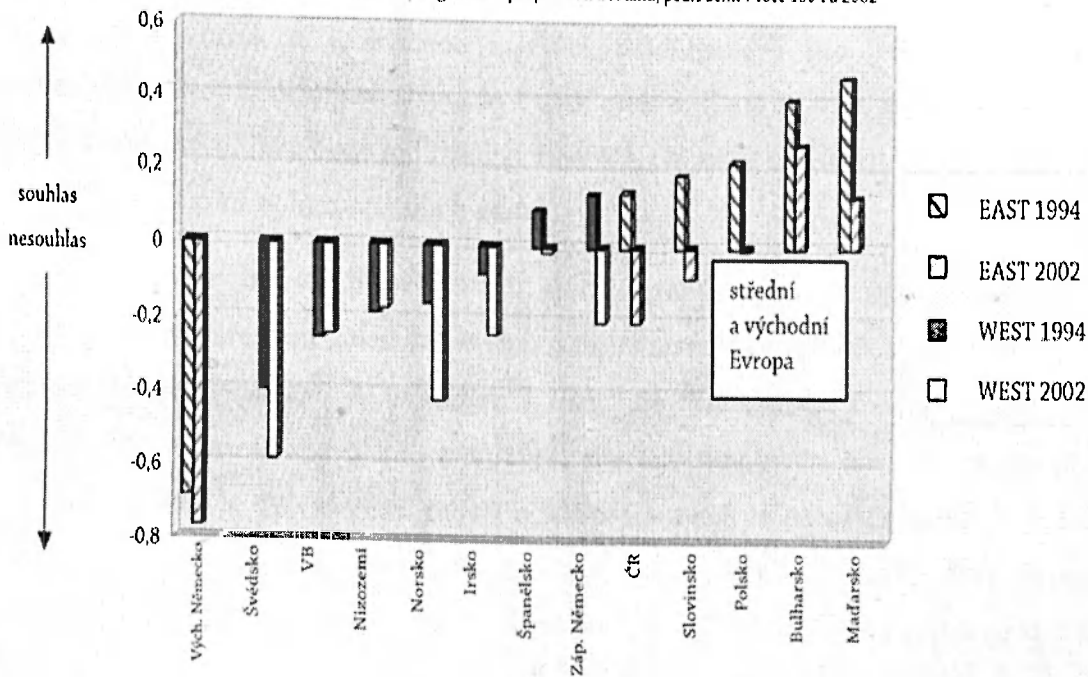
Zajímavý výzkum provedl Sociologický ústav Akademie věd ČR a jeho Gender studies. V článku Hany Haškové se zabývá právě vývojem postojů české populace k genderovým rolím. I přes celkové pojetí žen jako spoluživitelek, participujících se na trhu práce, lze říci, že společensky stále převládá tradiční představa o uspořádání rolí v rodině. Tento konzervativní způsob ukazuje muže v roli živitele a ochránce rodiny, kdežto úkol ženy spočívá v péči o děti a domácnost. V roce 1994 a 2004 byly vypracovány studie, které se tímto fenoménem zabývaly. Nejvíce odpovědí, které s tímto konzervativním modelem nesouhlasí, bylo prokázáno v severských zemích, opačné názory měly tázaní spíše v zemích střední a východní Evropy, včetně ČR. Pro přesnost uvádím grafy.⁵

Graf 1: Míra souhlasu s výrokem „Muž má vydělávat peníze a žena se má starat o děti a domácnost“ podle zemí v roce 1994 a 2002 (v % souhlasných odpovědí na celkový počet odpovědí)

Zdroj: ISSP 1994; ISSP 2002. Pouze země, které se účastnily obou výzkumných kol.

Graf 2: Míra souhlasu s názorem, že má zaměstnaní matky negativní dopady na děti a rodinu, podle zemí v roce 1994 a 2002

Zdroj: ISSP 1994; ISSP 2002. Pouze země, které se zúčastnily výzkumu v obou letech.

Poznámka: Hodnoty vyšší než 0 indikují negativní hodnocení dopadů kombinace zaměstnání a mateřství na rodinný život a výchovu dětí. Hodnoty nižší než 0 znázorňují evaluaci pozitivní. Míra souhlasu s výroky byla měřena na škále: „rozhodně nesouhlasím“ = 2, „souhlasím“ = 1, „ani souhlas, ani nesouhlas“ = 0, „nesouhlasím“ = -1, „rozhodně souhlasím“ = -2 a „nevím“ = 0. U výroku „Pracující matka může se svým dítětem vytvořit stejně vteř a bezpečný vztah jako matka, která není zaměstnaná“ byla použita převrácená škála. Pro každého respondenta/respondentku byla vypočítána průměrná hodnota odpovědí na výše uvedené výroky.

I analýzy Českého statistického úřadu potvrzují tyto výzkumy, ovšem dále pak uvádí, že můžeme pozorovat i nové trendy.⁶ Zejména v mladých rodinách můžeme vypočítat posun od tradičního pohledu na rodinu vzhledem k genderovým rolím. Mezi partnery existuje větší rovnoprávnost, oba participují jak na zabezpečení rodiny po stránce materiální, tak po stránce výchovy potomků. Ovšem stále je rodina stavěna před volbu kariéra-rodinný život. Přibývá tak tzv. „dvoukariérových“ manželství, tím i rozvodů a matek samoživitelek, které se musí většinou postarat o všechno. Zastávají najednou více rolí současně. Dvoukariérová manželství jsou trendem dnešní doby z hlediska nedostatku času a neustálého tlaku na jedince ke zvyšování výkonu.

Podle výzkumů Sociologického ústavu či Výzkumného ústavu práce a sociálních věd se však zdá, že rodina neztratila svůj význam ani v nových společenských podmínkách. Potřeba bezpečného zázemí se bude v lidech objevovat i nadále, stejně tak, jako tomu bylo od počátku. Rodina totiž nabízí svým členům pocit ochrany, sociálního bezpečí, emocionálního zázemí i přesto, že stále prochází transformací, její základní funkce se ani do budoucna pravděpodobně nezmění.

V dnešní době naopak vzrůstá potřeba jedince mít pevný základ, něco, o co se může opřít. Zvyšuje se potřeba existence harmonických rodinných vztahů. Je nesporné, že rodina jakožto celek je jedinečnou institucí, nejdůležitější pro jedince i základní stavební jednotkou společnosti. Vyvstává však otázka, která se vztahuje k budoucnosti rodiny jako svazku. Jaké bude její uskupení nadále, co udělá s dětmi nedávná legalizace manželského svazku homosexuálních párů?

Členové rodiny by měli být v kontaktu jeden s druhým, mezi sebou. Mnoho neshod a problémů totiž pramení z nedorozumění, a to je zase častý výsledek nesprávné nebo nedostatečné komunikace. A vzhledem k tomu, že dítě přebírá modely chování od svých rodičů – tedy vychovatelů, je důležité, aby tato fungovala. Ne nadarmo se říká, že sdílená radost je dvojnásobná radost a sdílený smutek je poloviční smutek. A kde jinde by se měl člověk svěřit beze strachu a opatrnosti než ve vlastní rodině? V případě ohrožení je to právě ona, kdo může poskytnout svým členům prostor pro adaptaci na nové podmínky.

Spor o základní životní hodnoty považují za další z problémů. V dřívějších dobách bylo nejčastější vidění světa poněkud černobílé. Dnešní doba je o něco složitější. Jedinec má prakticky všude mnohem větší možnost výběru a může si tedy formovat

mnohé podle svého. Právě toto může zapříčiňovat další neshody, které mohou být zdrojem napětí v partnerských vztazích a tím i v rodinách. Současná situace klade na jedince čím dál větší nároky. Někdy se může zdát, jakoby pouze ti lepší, silnější, krásnější a úspěšnější jedinci měli nárok na místo na slunci. Toto vše mě vede k názoru, že posun hodnot je naprosto evidentní. S tím ovšem úzce souvisí i naprosto dominující vliv masmédií na člověka, na dítě tím větší. Stále si ještě dostatečně neuvědomujeme jakou obrovskou sílu tento vliv na populaci má. V předešlých letech (s uvolněním poměrů a nejen také morálních hodnot) se na tento vliv poukazovalo. Byly napsány četné publikace, které se tímto tématem zabývaly. Dle mého názoru se však jeho moc ukazuje postupně. Krok za krokem se může citlivý pozorovatel dočkat zajímavých jevů. Média a jejich přirozená moc se stává běžnou součástí našeho života. Jakoby se zdálo, že naše populace nepřemýšlí o míře pravdivosti či autenticitě, kterou masová média nabízí. Pěstování kultu prospěšných tak může vesele pokračovat.

Přesto se ukazuje, že celkové prognózy nejsou vůbec pesimistické. I přes chronický nedostatek času strávený v rodině se rodinná interakce, tedy vzájemné vztahy mezi jednotlivými členy, neustále vyvíjí a reagují na aktuální požadavky doby. Co však zůstává neměnné, jsou potřeby dítěte. Potřeby lásky, pochopení, bezpečí, zázemí. Pokud tyto potřeby nejsou dlouhodobě naplňovány a uspokojovány, může postupně nastávat situace, kdy rodina přestává mít rozhodující roli ve výchově dítěte, a to ji, zcela pochopitelně, hledá jinde. Jiné instituce či spolky a uspořádání tak přebírají s větším či menším účinkem hlavní funkci rodiny.

Základní funkce rodiny se tedy podle všech předpokladů měnit nebudou, spíše prostředky, kterými tyto jednotlivé funkce budou naplňovány. Tvoří tedy komplexní zabezpečení kvalitního rodinného života, a tím pádem i zdravý vývoj dítěte.

1.1.3 Význam rodiny pro dítě

Rodina by v ideálním případě měla být pro dítě vším. Podle profesora Matějčka to nejkrásnější a nejdůležitější, co mohou rodiče svému dítěti dát, je, když s ním sdílí svůj život. Pokud plní, nebo se o to alespoň snaží, své funkce minimálně uspokojivě, má pro dítě zcela nezastupitelný význam. Vždyť právě rodina je pro dítě prvním vzorem, se kterým se setkává. Určuje jeho sociální status, učí ho prvním sociálním

rolím. Je to základní vzorec, ze kterého dítě potom bude čerpat poznatky pro svoji vlastní budoucí rodinu. Kromě základních lidských potřeb, nejlépe definovaných americkým psychologem a zakladatelem humanistického proudu v psychologii, **Abrahamem Haroldem Maslowem** jako **hierarchii přirozených lidských potřeb**, vyžaduje dítě také zázemí, vyvážené prostředí, které bude harmonicky působit na celý vývoj do té doby, dokud to bude nutné.

Význam procesu socializace je zachování společnosti jako takové. Jak již bylo zmíněno výše, tvoří a upravuje hodnoty, zajišťuje stabilitu společenského uspořádání. Předává normy a tradice, tolik důležité právě pro zachování a další vývoj společnosti.

Nejen procesem socializace ve vztahu k rodině se zabývá Centre For Family Research, spadající pod Fakultu of Social and Political Sciences at the University of Cambridge. Zajímá se mimo jiné o to, jaký vztah má dítě ke své rodině, co se od svého okolí může naučit a co naopak může předávat. Výzkumy pomáhají hledat individuální rozdíly a důvody chování dětí a jejich přímý vztah na rodinné prostředí.

Co se týče procesu socializace v rodině, stojí za to se k problému vyjádřit podrobněji. Jak je již zcela patrné, první socializace probíhá právě v rodinném prostředí, kde se formuje struktura osobnosti člověka. Rodina dává dítěti hodnotový základ, což bývá někdy společností zbytečně a zcela neprávem podceňováno. Prostředkem socializace je sociální učení v rámci mezilidské interakce. Proces sám prochází svým dlouhodobým vývojem.

Rodina také předává dítěti základní hodnoty platné jak pro ni samotnou, tak pro ostatní druhy společenství. Předávanými hodnotami myslím jak vzorce rodinného chování a vztahů mezi jednotlivými členy rodiny (jak už bylo zmíněno výše – první setkání se sociálními rolemi), tak předávání hodnot takových, jako jsou ideologie, tradice, normy a ostatně celý pohled na svět. Jinými slovy je třeba si uvědomit, jakou obrovskou moc má z tohoto pohledu. Proto je třeba věnovat výchově v rodinách pozornost, podporovat rodinné celky a především propagovat funkčnost rodin z hlediska vlivu na dítě i na celou společnost. Rodiče tedy svým zacházením s touto hodnotou předávají svým dětem dědictví, které se na nich projeví, ať chceme nebo ne.

1.2 Rodina versus stát – rodinná politika

1.2.1 Postavení rodiny v ČR

Z předcházejících kapitol je zřejmé, že rodina prochází po celou svou historii adaptačními procesy. Mění se její funkce, úkoly, i když ty hlavní zůstávají. Jak je však rodina chápána dnes?

Důležitý dokument, popisující současnou situaci, je Národní zpráva o rodině z roku 2004, která je také zveřejněna na internetových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí, kterou jsem citovala v předchozích kapitolách.

Na transformaci české společnosti v 90. letech minulého století musela tedy reagovat i rodina. Její hodnoty se měnily a stále mění v souvislosti na proměny hodnot společnosti. Důraz na význam prospěchu a celkové zaměření na individuální výkon jedince tak dostává do pozadí zájmy rodiny jako celku. Plnohodnotný člen, který svědomitě plní své úkoly a funkce v rodině, tak jakoby ztrácí na významu ve vztahu k okolí. Dostáváme se tedy k pojmenování problému kariéra versus rodina. Společnost, která se orientuje spíše na výkon se tak dostává do dysfunkčního vztahu s důležitostí

rodiny a rodičovství. Může se zdát, že rodičovství je ve vztahu k profesnímu růstu méně důležité. Právě stát by měl dostatečně podporovat současnou rodinu – základní pilíř. Národní zpráva o rodině popisuje také důraz na roli jedince ve společnosti, který současně vede k poklesu hodnoty rodiny jako základnímu kameni sociálního celku. „*Ve chvíli, kdy je ve společnosti veškeré jednání vztaheno k jednotlivci, nikoli k rodině, a rodina je chápána jako skupina jednotlivců, dochází tím zároveň k její diskriminaci jako jedné formy života před ostatními. Společenská indiference vůči faktu, zda jedinec vychovává či nevychovává děti spolu se vzrůstajícími náklady na dítě a dalšími faktory (snaha výrazně zvýšit životní úroveň rodiny, emancipace a růst vzdělání a kvalifikace žen) vede často k nutnosti zaměstnání obou rodičů, aniž by přitom byla zvýhodněna domácí péče o dítě jedním z rodičů nebo efektivně řešena otázka různých forem vhodné denní péče nerodičovskou osobou (např. dle vzoru jiných evropských států).*“ (Národní zpráva o rodině 2004, s. 12) Zdůrazňuje tedy povinnost státu reagovat na tuto tendenci posílením mezigenerační vztahů, zvýhodněním rodinného života a podpory rodiny jako takové.

Především je potřeba přestat brát rodinu s malým dítětem jako překážku, jako něco, co by mohlo být téměř na obtíž. Postavení mladého rodiče na trhu práce jeví známky diskriminace. Nebojím se použít tohoto termínu, protože ač se v současné době nacházíme skoro sedmnáct let od transformace společnosti a jejích hodnot, stále se ještě setkáváme s tím, že matka malých dětí nemá příliš šancí získat adekvátní pracovní místo, bez toho, aby se přihlíželo k jejímu „rodinnému stavu“. Není to problém jednotlivců, ale celku. Matky jsou tak často izolovány od běžně pracující populace a ztrácejí s ní přímý kontakt. Jistě, jednou z možností se jeví potlačit svou roli, roli primárního vychovatele, a věnovat svůj čas a energii kariérnímu růstu. Skloubit kariéru s rodinným životem se tak snaží mnoho domácností s větším či menším úspěchem. Tento problém je u nás velice aktuální a stále více odborníků se k němu neustále vrací. Také Národní koncepce rodinné politiky zpracovaná Ministerstvem práce a sociálních věcí se tímto podrobněji zabývá.

1.2.2 Rodinná politika v Evropské unii

V červnu roku 2005 se v jednacím sále Senátu Parlamentu ČR konalo veřejné slyšení Výboru pro záležitosti EU k Zelené knize „Nová mezigenerační solidarita jako

odpověď na demografické změny.“ Za pozornost stojí příspěvek Dr. Bellinga, který působí na Občanském institutu a také přednáší na Vysoké škole finanční a správní.

Autor shrnul čtyři základní modely rodinné politiky v evropských zemích.

Podle Bellinga je tzv. *Francouzský model* nejstarším principem rodinné politiky vůbec. Ve Francii je význam rodiny opravdu velmi důležitý, je to země, kde již více než 50 let existují samostatné vládní resorty zaměřené na rodinnou politiku. Nalezneme zde mnoho státních i polostátních institucí, které podporují rodinný život. Francie je zemí, která je známá výrazným systémem různých sociálních dávek a podpor. Jedná se o výraznou přímou finanční podporu jak daňovou cestou, tak formou sociálních dávek. Nejvíce jsou podporovány rodiny s více dětmi. Důraz na reprodukční funkci rodiny se také promítá do podpory veřejně financovaných služeb, včetně péče o děti. V poslední době se však vyskytuje problém zanedbání zájmů dítěte individuální a rodičovské péče ve věku do tří let. Rodiče mají totiž možnost volby, zda rannou péči svěří instituci (jeslím), nebo jestli se o dítě budou starat sami. Tento model je typický pro frankofonní země jako například Lucembursko či Belgie.

Středoevropský (konzervativní) model je charakteristický pro německy mluvící země ve střední Evropě (Německo, Rakousko, Švýcarsko, po roce 1989 i Polsko a Slovensko). Základy tohoto modelu můžeme pozorovat již od Bismarckovské doby, která dala vzniknout systému sociální politiky postaveném na sociálním pojištění. To se tedy stává hlavním zdrojem financování. Tento systém silně podporuje rodinu, jako institucionalizované soužití manželů a dětí. V Německu existuje již od 50. let samostatné ministerstvo pro rodinu na spolkové úrovni. I tento model se realizuje daňovou formou i formou sociálních dávek, ale je přitom hájen princip finanční soběstačnosti rodiny. Podpora daňovou cestou je spíše pro rodiny ze střední třídy a také pro vysokopříjmové rodiny. Zatímco nízkopříjmovým rodinám pomáhá systém sociální pomoci, například přídavky na děti. Rodičovská dovolená je velmi dlouhá v porovnání s ostatními modely, sociální služby pro rodiny (např. pečovatelské služby) jsou hojně podporovány.

Ve *skandinávském (sociálně-demokratickém) modelu* jsou rodinné služby hojně podporovány již od jeslí. Nejvíce je realizován ve Švédsku. Tento model je zaměřen výhradně na podporu individuálních členů rodiny, ne na rodinu jako celek. Rodina není chápána jako jednotka, a tudíž jí nejsou poskytovány žádné dávky. Stát nepodporuje

manželství, ani život v rodinách s oběma rodiči. Tento model kopíruje politiku rovnosti žen a mužů, která zde hraje primární roli. Vzhledem k tomu, že mateřská dovolená je mnohem kratší, než u předešlého modelu, a pokud si otec nevybere její část, je ještě kratší. S tímto modelem rodinné politiky se můžeme setkat pouze v severských zemích, kteří jsou tím naprosto typické.

Naproti tomu *liberální (anglosaský) model*, je nejvíce znatelný ve Velké Británii a Irsku. Je postaven na systému liberální politiky ze 40. a 50. let. Podporuje výhradně rodiny ve špatné ekonomické situaci (například neúplné rodiny, rodiny matek samoživitelek, rodiny s nízkými příjmy, atd.) Rodina a její existence je tedy podporována až ve chvíli, kdy se potýká s chudobou. Mateřská dovolená byla v Británii zavedena až v 90. letech na nátlak EU, s rodičovskou dovolenou se nesetkáme vůbec. Experti zabývající se rodinnou politikou, však varují, že podporou sociálně slabých rodin dochází ke zvyšování poměru těchto neúplných rodin, které mohou čerpat sociální dávky. V poslední době se anglická vláda pod vedením premiéra Tonyho Blaira však snaží tento model měnit tak, aby klesl význam systému chudinské péče v rámci podpory rodiny.

Ostatní země (obzvláště země jižní Evropy) mají sociální politiku jen minimálně vyvinutou, stát se ve smyslu podpor o rodinu příliš nezajímá. Je to zdůvodňováno silnou rolí rodiny a vazeb mezi všemi jejími členy. Široce rozvětvená rodina tak nahrazuje roli státu v pozici garanta sociálního zabezpečení jedince.

Všechny tyto modely jsou spíše přibližné a žádný evropský stát se nedrží pouze a výhradně jednoho jediného. Ve většině zemí se modely prolínají a navzájem proměňují.

2. Kurikulární reforma – současná tendence pedagogiky orientované na dítě

2.1 Současný trend humanizace v pedagogickém kontextu

Princip humanizace školy je současně principem transformace českého školství po roce 1989. Souvisí s aktuálním myšlenkovým proudem současné populace a jejími tendencemi k obrácení pozornosti na znovuoobnovení vztahu mezi člověkem a přírodou. Reaguje tak na aktuální globální problémy, které lidstvo a společnost nyní řeší. „Do popředí vystupují „nové životní hodnoty“ jako společenská soudržnost, solidarita a spolupráce, odpovědnost za další vývoj světa, tvořivost a iniciativa, kritické myšlení, potřeba zachování zdravého životního prostředí a kulturní rozmanitosti apod.“ (SPILKOVÁ, 2005, s. 33). Toto pojetí celkově ovlivňuje nové tendence ve vzdělávání, navazující mimo jiné na Komenského a jeho školu jako „dílnu lidskosti“. Podle Spilkové jsou současné vzdělávací tendence směřovány k pomoci dítěti pochopit současný svět v celkovém kontextu. Vzdělání je chápáno jako úvod do poznání, zprostředkování společenských hodnot, jako kultivace sociálních vztahů všech kvalit dítěte. Dochází k posunu hodnot a cílů, nyní je důraz kladen na osobnostní vlastnosti dítěte, jeho dovednosti a postoje. Důležitá je úcta k dítěti a především respekt jeho osobnosti takové, jaká je. V souvislosti s obratem pozornosti k dítěti se objevuje termín „pedocentrismus nové generace“ (HELUS, 2003). Vzdělávání orientované na dítě (child-centered education) podporuje individualitu a potřeby každého dítěte, zaměřuje se především na osobnostní rozvoj. Škola, která podporuje tento přístup je založena na komunikativním přístupu, partnerství a spolupráci. Dítě tak dostává prostor pro přirozenost, má možnost svobodně prožívat, odlišovat se, být samostatné. Dochází zde také k posunu zodpovědnosti od učitele k dítěti. To se stává odpovědné za svůj vlastní rozvoj.

V souvislosti s humanizací a celkovým pojetím vyučování orientovaného na dítě se objevuje pojem **inkluzivní vzdělávání**. „V inkluzivním pojetí má každý člověk nedělitelné právo být respektován jako plnohodnotný, rovnocenný, rovnoprávný, a současně je povinen takto znát ostatní jedince. Má právo na „spolubytí“, na účast a nevyčleňování.“ (SPILKOVÁ, 2003, s. 35). Podle inkluzivního vzdělávání by měly být všechny děti vzdělávány bez rozdílu. Důraz je kladen na spolupráci, solidaritu

a spoluúčast. Podle Spilkové patří inkluze k základním východiskům proměny školy a vzdělávání. Toto pojetí je velmi významné pro děti se specifickými vzdělávacími potřebami.

S humanistickým pojetím také úzce souvisí respekt k individualitě žáka. Důraz se klade na jedinečnost každé dětské osobnosti, hledí se na individuální zvláštnosti dětí, na jejich rozdíly, struktury inteligence (dle Gardnerovy teorie mnohačetné inteligence).⁷ Individualizaci ve vzdělávání je věnována následující kapitola.

2.2 Tendence individualizace a spolupráce školy a rodiny ve vzdělávání

Se současnými tendencemi humanizaci školy a obrácení pozornosti na výchovu orientovanou na dítě se objevuje termín **individualizace**. Národní program rozvoje vzdělávání (tzv. Bílá kniha) se vyjadřuje k tomuto termínu v souvislosti s cíli a celkovým pojetím základního vzdělávání. 1. stupeň základního vzdělávání by měl být připraven: „...respektovat přirozené potřeby žáků, individuální úroveň jejich zrání a učení...“ a základem by mělo být: „...co nejkompexnější poznání individuálních potřeb a možností každého žáka a jejich respektování jak při společném vzdělávání, tak v životě školy...každý z nich má nárok na individuální tempo...hodnocení podle individuální změny v učení i socializaci...“ (Národní program rozvoje vzdělávání v české republice, 2001, str. 47)

S individualizací výchovně vzdělávacího procesu a celkovým pojetím osobnosti dítěte také přímo souvisí snaha o zkvalitnění komunikace a spolupráce mezi všemi členy, kteří se tohoto procesu účastní. Rámcový vzdělávací program se tak v přímém odkazu na Bílou knihu zmiňuje o tom, že je třeba: „vytvářet příznivé sociální, emocionální i pracovní klima založené na účinné motivaci, spolupráci a aktivizujících metodách výchovy...zvýraznit účinnou spolupráci s rodiči žáků“ (RVP ZV, 2004, str. 2) Spilková dále hovoří o kvalitě komunikace a spolupráce mezi školou a rodinou jako o důležité oblasti vyučování orientovaného na dítě. Cílem je vytvořit partnerský vztah založený na vzájemném respektu, důvěře a otevřenosti. (SPILKOVÁ, 2001. str. 58)

Rámcový vzdělávací program dále hovoří o „**Podmínkách pro spolupráci školy a rodičů žáků**“:

- funkční a neustále aktualizovaný systém informací směrem k žákům, k učitelům, k vedení školy, k rodičům, partnerům školy a mezi jednotlivými aktéry vzdělávání navzájem;
- styk s rodiči žáků a jinou veřejností (např. školskou radou) – seznamování se záměry školy, s cíli, způsoby výuky, hodnocením žáků, s pravidly života školy, vzájemné hledání při řešení problémů žáků;
- vzdělávací strategie otevřená vůči rodičům;
- prostor pro vznik a fungování samosprávného orgánu rodičů;
- prostor pro setkávání učitelů s rodiči;
- poradní servis pro rodiče ve výchovných otázkách;
- informace o jednotlivých žácích potřebné pro individuální formy vzdělávání;
- možnost účasti rodičů ve výuce a na výchovných a vzdělávacích činnostech organizovaných školou;
- vytváření společenských vztahů školy a veřejnosti.

(RVP ZV, 2004, s. 106)

2.3 Výzkumy ve světě, které se týkají spolupráce s rodinou

2.3.1 Université Laval, Québec, Canada – vliv kvality vztahu mezi rodinou a školou na školní úspěšnost

Université Laval v kanadském Québecu zveřejnila několik svých studií zabývajících se spoluprací rodiny a školy. V dokumentu Centra pro výzkum školního úspěchu (Le Centre de recherche et d'intervention sur la réussite scolaire - CRIRES), který s touto universitou spolupracuje je poukazováno na důležitost kvalitní spolupráce a komunikace mezi školou a rodinou. Výzkumníci z Université Laval potvrzují, že se škola v posledních letech velkou měrou otevřela a stále otevírá rodině a všem jejím

členům. Většina škol tak nabízí širokou škálu možností, kterak se rodinní příslušníci mohou aktivně zapojit do procesu vzdělávání. Obrovský vliv má tato kvalitní spolupráce na výsledky dětí ve škole. Pokud se rodiče zajímají o dění ve třídě, mohou tak být svým dětem doma velkými pomocníky, kteří dokážou s leccíms poradit. Pomáhají rodičům s vysvětlení metod, jak se svými dětmi zacházet doma. Nejedná se tedy pouze o čistě kognitivní záležitost. Rozvoj dalších dovedností je také značnou mírou podporován. Rodiče se neúčastní školního života pouze pasivně (při přijímání informací a řešení poté vzniklých problémů), ale stávají se aktivními činiteli ve vztahu učitel-rodíč-dítě. Členové rodiny mezi sebou diskutují, povídají si, řeší společně problémy a pomáhají tak svým dětem orientovat se ve společnosti, ve světě, utvářet si svá vlastní stanoviska, učí je vlastně orientovat se v životě – dovednosti, kterou budou do budoucna potřebovat snad nejvíce ze všeho.

Jana Straková z Ústavu pro informace ve vzdělávání v jedné ze svých publikací týkajících se mezinárodních výzkumů v oblasti vzdělávání ve světě (v rámci PISA – Programme for International Student Assessment) uvedla, že *„se v jednotlivých zemích velmi liší i rozdíly v rodinném zázemí žáků. Česká republika patří spolu s Rakouskem, Japonskem a Švédskem k zemím, kde jsou rozdíly v hodnotě indexu charakterizujícího rodinné zázemí žáků nejmenší. To znamená, že je zde společnost z tohoto hlediska relativně homogenní. Přesto u nás byly shledány jedny z největších rozdílů ve výsledcích žáků pocházejících z rodin s vysokým a nízkým statusem.“* (STRAKOVÁ, 2002) Výzkum dále poukazuje na současnou situaci, kdy má Česká republika třetí nejvyšší hodnotu, v porovnání s ostatními zeměmi OECD, týkající se míry závislosti výsledku na rodinném zázemí. Mezi výsledky žáků s lepším a horším rodinným zázemím zde existují značné rozdíly.

2.3.2 Université de Sheerbrooke, Québec, Canada – výzkum metod spolupráce škol a rodin imigrantů

Program výzkumu školního úspěchu se zabývá spíše problémem dětí imigrantů, kteří se snaží začlenit do běžného školního života. Výsledky prováděných výzkumů potvrzují, že rodina je pro dítě a jeho školní život velmi důležitá. Rodiče tak kromě role prvotních vzdělavatelů tvoří další funkci, a to funkci průvodců propojení světa, ve

kterém se dítě nacházelo do doby, než jeho rodina opustila svůj domov, a světa, ve kterém se nachází dnes.

Výzkumy byly prováděny v kanadském Québecu na dětech, jejichž rodiče se tam přistěhovali. Tento výzkum si kladl za cíl získat odpovědi na otázky typu „Jak může spolupráce rodiny a školy reagovat na potřeby dítěte ve výchovně vzdělávacím procesu?“ nebo například „Jaké jsou konkrétní účinné metody spolupráce?“

Výsledky prokázaly absolutně nejdůležitější roli rodičů v tomto vztahu, protože tvoří jakýsi most mezi dvěma světy, které děti obklopují. Jestliže se podaří aktivně zapojit rodiče, umožní to tak mnohem snazší cestu dětem v adaptaci na nové prostředí. Poukazuje se také na malé děti, které jsou odděleny od svých rodičů, a nemají tak možnost se obrátit na někoho ze svého původního prostředí. Tyto děti jsou podle výzkumů znevýhodněny, hůře se orientují a mají větší či menší problémy co se týče úspěšnosti ve škole.

Díky podpoře rodiny tak mají děti možnost si lépe zvyknout na nové prostředí, kde se budou nadále pohybovat a tvořit si pohled na svět.

2.3.3 Harvard University – Harvard Graduate School of Education, USA – kurzy včleňování rodin do školního prostředí pro učitele a další pedagogické pracovníky

Jedním z mnoha projektů sekce této univerzity, zabývající se rodinou a školou, je tzv. Family-School Partnership Project. Přispívá k zkvalitnění programů a metod již od roku 1983. Tento projekt se zajímá spíše o přípravu učitelů a dalších pedagogických pracovníků, pro které organizuje kurzy včleňování rodin do školního prostředí. V širším pojetí se tento program spíše zabývá začleňování rodin z různého prostředí, pomáhá jim lépe porozumět škole a tím i svému dítěti doma. Tento projekt zaštiťovaný mnoha granty se podílí na celkovém rozvoji národní otevřenosti a toleranci jedinců a společenství vůči sobě. Tendence a cíle tohoto projektu se ovšem dají aplikovat i na české školství. Bezpochyby velice užitečné jsou různé kurzy a semináře, které pomáhají rodičům se ve škole a jejím systému vůbec orientovat. Jak již bylo napsáno, rodiče mají právo na to vědět, kam jejich dítě dochází za vzděláním, a je zcela evidentní, že záleží na tom, jaký vztah a jaké názory si rodiče na školu vytvoří, takové názory budou mít i jejich děti.

Proto je velmi důležité, abychom nepodcenili význam tohoto vztahu. Výzkum tohoto projektu potvrdil dřívější hypotézy – totiž aby vztah a komunikace mezi rodinným a školním prostředím fungovala již od prvního vstupu do školy. Pro dítě je nesmírně důležité, aby svět domova a rodiny, který ho až doposud ovlivňoval, byl v souladu s tím novým. Se světem školním, se společenstvím, kde jsou jiné děti, kde se setkává s autoritou učitelů a dalších. Pokud bude přechod nenásilný a plynulý, neznamená to ovšem, že je vyhráno. Právě naopak – začíná dlouhá a spletitá cesta vztahů, ve kterých se musí dítě postupně zorientovat. Rodič a učitel jako partneři by mu v tom měli pomáhat a vytvořit tak silný tým, který je základem pro utváření tzv. „point de vue“.

2.3.4 Colorado State University, USA – programy rodinné politiky pro podporu aktivní spoluúčasti rodiny a školy při výuce

V deníku Partner Educator, vydávaným univerzitou v americkém státě Colorado se zdůrazňuje role rodičů jako partnerů ve vzdělávací procesu. Nejen rodiče dětí se specifickými poruchami učení by se měli podílet na tomto procesu, protože jejich vliv na školní úspěch je zcela evidentní. Článek zmíněného deníku je zaměřen především na státní podporu rodinné politiky, konkrétně na programy, které se zabývají přípravou rodičů a všech přátel školy, na aktivní spoluúčast ve výuce.

Klíčem k úspěchu jsou podle autorů článku tyto následující body:

- a) určit potřeby a zájmy rodiny ve vztahu k možné spolupráci se školou
- b) stanovit cíle spolupráce rodiny a školy
- c) pracovat na rozvoji vztahu a vést rodiče k aktivitám ve školním prostředí
- d) informovat rodinu a přátele školy o všech možnostech, které jsou nabízeny pro podporu spolupráce (státní programy, ukázky, kurzy)
- e) rozpoznat a vzít v úvahu historické, národnostní, jazykové či kulturní zvláštnosti rodiny během spolupráce se školou
- f) používat různé formy tvořivé komunikace a snažit se o maximální využití všech

- g) zmobilizovat veškeré možnosti rodičů v organizaci a podílení se na chodu školy (např. administrativní funkce, přímá asistence rodičů ve třídách apod.)
- h) pomoci učitelům aktivněji spolupracovat s rodinami
- i) zajistit přísun informací týkající se výživy, zdraví, služeb pro individuální vzdělávací potřeby dětí s postižením, podporovat využití agentur nabízejících pomocné služby v různých oblastech
- j) plánovat setkání a další aktivity v době, které se mohou rodiny přizpůsobit
- k) ohodnotit a analyzovat efektivitu programů a aktivit týkající se spolupráce rodinného a školního prostředí

3. Vztah rodiny a školy v ČR

Jak již bylo popsáno výše, rodina jakožto prvotní vychovatel má na jedince obrovský vliv hned od počátku jejího působení. Potenciál, který dává rodinné prostředí dítěti, se tak projevuje jako základ jeho dalšího působení. Další takovou velmi vlivnou institucí je prostředí školní. Dítě, které bylo nějakým způsobem až doposud vychováváno, se najednou setkává s prostředím, které má jiná pravidla, jiná kritéria, jiné nároky.

3.1 Vztah rodiny a školy ve 20. století – jeho proměny

Z pohledu historie se zdá být opravdovou změnou či zlomem až 20. století. Právem se toto století nazývá stoletím dítěte. Povinná školní docházka se s konečnou platností uzákoňuje. Po celé Evropě a USA působí reformní pedagogická hnutí, jejichž poznatky ve větší či menší míře může současná pedagogika využívat dodnes.

Současná společnost jakoby trpěla chronickým nedostatkem času. Zdá se, že všechno se zrychluje, nároky na jedince neustále vzrůstají. Čas, který byl v minulosti tráven právě v rodinném prostředí, se postupně zmenšuje. Právě to má obrovský vliv na trend poslední doby – tedy institucionalizace. (MIŠÍKOVÁ, UHROVÁ, 2001). Další publikace z let ne tak dávných dokládají, že vzhledem k prodlužujícímu se životu se prodlužuje i období dětství. Míra vlivu různých institucí tak roste úměrně trendu doby. Institucí mám na mysli výchovně-vzdělávací subjekty, které přímo či nepřímo působí na dítě a jeho celkový vývoj. Vzhledem k tomu, že rodiče nemají dostatečné množství času, které by věnovali svým dětem, to logicky očekávají od těchto institucí. Škola se jako hlavní vzdělávatel jeví jako nejsilnější a nejvlivnější. Rodiče tak od školy očekávají, že bude plnit tuto výchovně-vzdělávací funkci stoprocentně a dokonale.

Není to ovšem tak dávno, kdy se společnost domnívala, že funkce rodiny a školy jsou naprosto odlišné. Pravomoce se navzájem neovlivňují a už vůbec ne doplňují. Potenciální vzájemná symbióza se téměř neuplatňovala. Až do 80. let minulého století byla veřejnost přesvědčena, že hlavní vzdělávací institucí je škola, která má obrovskou úlohu v procesu vývoje dítěte. Tam by tak měly být získávány veškeré informace, kognitivní složka by měla být rozvíjena především a pouze ve škole. Rodina by se

neměla do této části vývoje dítěte mnoho zapojovat. Pokud má jedinec jakékoliv problémy v této oblasti, měl by se obrátit na odborníky, ale opět na půdě školy či jiném obdobném formálním zařízení. Ze své vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že během mých školních let (povinná osmiletá školní docházka – první stupeň, konec 80. let) byla škola výhradně specializována na výuku, rozvoj kognitivních znalostí. Hlavním úkolem základní školy tehdy bylo naučit dítě číst, psát, počítat a rozvíjet další dovednosti zaměřené na vzdělání. Výchova byla tehdy ponechána výhradně a pouze na rodičích nebo na rodinném prostředí, v němž dítě vyrůstalo. Školní instituce neměla jakýmkoli vlivem zasahovat do toho, co se děje v rodině. Zdá se, jakoby se škola a učitelé příliš nezajímali o to, v jakém prostředí dítě žije (neberu v potaz sociální podmínky), snahy o kooperaci a navázání na rodinný život dítěte byly minimální. Spolupráce probíhala pouze ve formální rovině. Nelze to však tehdejšími vzdělavateli mít za zlé – tehdejší doba prostě vyžadovala tento způsob, a jak už bylo mnohokrát zdůrazněno, dobové tendence se promítaly jak do rodinného, tak do školního života. Tyto oba světy na ně pak přirozeným způsobem reagovaly.

3.1.1 80. léta - zlom v pojetí vztahu rodiny a školy

Podle Průchy se právě v 80. letech 20. století začalo postavení a vzájemný vztah postupně měnit. Společnost začala ustupovat od tohoto pojetí. Pomyslné tlusté sklo mezi školou a rodinou se začalo postupně ztenčovat. Je samozřejmostí, že s příchodem transformace české společnosti (revolucí v roce 1989) se v návaznosti na změnu postojů a hodnot měnil i obsah vztahu rodinného a školního prostředí. Z hlediska historického, každá doba a změny v ní přinesly cosi nového, revolučního do výchovně-vzdělávací oblasti. Společnost cítila potřebu něco na tomto vztahu změnit. Význam různých sdružení rodičů a přátel školy začínal růst nejen formálně. Postupně se začaly objevovat alternativní možnosti vzdělávání. Hlad po nových metodách, které by inovativně předčily „starou školu“ byl obrovský. 90. léta tak dala vzniknout řadě organizací a programů, které se začínaly uplatňovat. Dosud jednotné školství tak zažívalo jisté „alternativní šoky“ z hlediska přístupů a metod. Programy, které již měly svou historii v různých zemích Evropy se tak dostávaly do českého školství, které na ně také přiměřeným způsobem reagovalo. Dnešní rodič tak má mnoho možností při výběru

vzdělávacího systému pro své dítě. Volí ten nejvhodnější, který by maximálně vyhovoval individuálním požadavkům jeho dítěte.

A právě zde se dostáváme k nesporně velice aktuálnímu problému dnešní doby, který jsem nastínila již v úvodu této kapitoly. Individualizace – termín, který v souvislosti s transformací českého školství uslyšíme asi nejčastěji. Důsledky chybějícího času v rodinném životě se tedy viditelně projevují ve vztahu rodiny a školy. Dnešní doba je přímo nastavena k rozvoji tohoto vztahu. Ale možná jinak, než by bylo očekáváno. Jedná se o posun, který přímo reaguje na požadavky doby. Rodiče mají sice na děti málo času v tom smyslu, že s nimi netráví veškerý volný čas. Uspěchaná doba nenabízí prostor výhradně pro rodinný život v pojetí tradičním. Trendem se stává propojení rodinného a pracovního života. Rodiče podnikají, dítě se tedy vzdělává jaksi mimochodem, v oboru, ve kterém působí jeho rodina se stává malým odborníkem. Pro dnešní školní dítě není problém sehnat si jakékoliv informace o čemkoliv. Umí využívat moderních technologií, práce s informačními zdroji, jako je internet, se stává naprosto běžnou výbavou školáka. Děti na prvním stupni běžně ovládají počítač, vědí, jak s ním pracovat, veškeré nové informace přijímají jaksi samozřejmě.

3.1.2 Moderní pojetí vztahu rodiny a školy v závislosti na organizaci rodinného času

Podle Matějčka byla dříve skutečnost taková, že svět dětství byl jakoby odtrženo od světa dospělých. Děti mnohdy vůbec netušily, v jakém oboru pracují jejich rodiče, co je náplní jejich práce. Dnes se svět dětí a dospělých vzájemně propojuje. Doma se mluví o práci jako o realitě života, na které je dítě připravováno. Souhlasím s profesorem Matějčkem, který tvrdí, že tento přístup je mnohem plodnější a efektivnější, než když dítě bylo pouze a jen dítětem, které má svůj vlastní svět a o práci a světě dospělých se pouze učí ve škole – vzdělává se tedy pouze teoreticky. Spíše se mění organizace času v rodině.

V návaznosti na tyto změny také můžeme pozorovat posun role školy jakožto vzdělavatele. Postupně se tedy objevuje otázka, neměla-li by se česká škola přizpůsobit a flexibilně reagovat na tuto tendenci. Děti jsou opravdu schopné se řadu skutečností dozvědět jaksi mimochodem. Cesta k informacím je široká a doširoka otevřená.

Naprosto nezpochybněji vzdělávací funkci školy jakožto instituce. Ale myslím si, že bychom se měli jako budoucí učitelé zaměřovat spíše na tu roli, kdy školní prostředí pokračuje v procesu již tak známé socializace. Primární fázi již obstarala rodina (nebo by alespoň měla), ale v další fázi by právě škola měla zúročit své možnosti a dobře zhodnotit své postavení v této společnosti. Obzvláště první stupeň má na dítě v tomto směru obrovský vliv.

3.2 Program Začít spolu jako jeden z možných přístupů implementace spolupráce rodiny a školy

Program Začít spolu je otevřený didaktický model, který byl vytvořen v USA v 80. letech 20. století s mezinárodním názvem „Step by Step“ Sorosovou organizací. Jeho hlavním cílem je umožnit výchovu a vzdělávání dětem žijícím v zemích, kde se demokratické smýšlení a uspořádání společnosti teprve rozvíjí. Chce tak podpořit budování povědomí občanské sounáležitosti a otevřenosti na základě demokratických principů. V dnešní době je rozšířen nejen v USA, ale i v Evropě, především v jejích středních a jihovýchodních zemích. Na zpracování tohoto programu se velkou mírou podepsala celá síť Sorosovy nadace Open Society Funds s neziskovou organizací Children's Resources International. Tento program funguje pod patronátem (International Step by Step Association).

„Začít spolu je vlastně variabilní systém, který je otevřen dané zemi a jejím národním tradicím, zvyklostem, celé její kultuře a podporuje tak vzdělávací systém v ní, zejména individuální potřeby dětí.“ (KREJČOVÁ, KARGEROVÁ, 2003, s. 12)

V České republice se tento systém se souhlasem MŠMT ČR realizuje v roce 1994 nejdříve pouze v mateřských školách, o dva roky později i na základních školách.

To, co dělá tento program jedinečným, je především jeho pedagogický směr, který vychází z přístupu orientovaného na dítě. V dnešní době, kdy si každá základní škola vytváří svůj vlastní školní vzdělávací plán, nabízí Začít spolu možné cesty, jak naplňovat požadavky RVP ZV. Program Začít spolu *„Je zcela v souladu s požadavky formulovanými v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání a v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Jeho metodika je v těchto oficiálních školských dokumentech doporučována jako inspirativní podklad pro*

tvorbu školních a třídních vzdělávacích programů. Program Začít spolu představuje komplexní vzdělávací systém, který učitelům a jejich žákům nabízí efektivní cesty k osvojování klíčových kompetencí. Je tedy programem, který může poskytnout mnoho inspirací (jak koncepčních, tak námětů vztahujících se ke konkrétní činnosti s dětmi) pro práci každé školy.“ (KREJČOVÁ, KARGEROVÁ, 2003, s. 14-15)

3.2.1 Obecná východiska programu Začít spolu

Kromě škol, které pracují podle programu Začít spolu, existuje v České republice ještě několik typů inovativní programů, které se také cíleně zaměřují na rozvoj vztahu a spolupráce s rodinou.

Celkové pojetí **Waldorfské školy** je ve smyslu otevřeného občanského společenství, kde se každý může podílet. Klade velké požadavky na učitele a rodiče dětí v oblasti vzájemné komunikace, měli by být stále v kontaktu, co nejvíce spolupracovat. Základy waldorfského hnutí stojí na myšlence školy jako díla tří partnerů: rodičů, dětí, učitelů. Na waldorfských školách jsou běžné nejrůznější organizace rodičů a přátel školy, které spolupracují při prezentaci školy, podílejí se na chodu a rozvoji školy, organizují různé besedy a setkání. (Waldorfská škola Příbram, 2006)

Školy pracující podle pedagogiky **Montessori** také úzce spolupracují s rodinou. Na rodiče je pohlíženo jako na nejdůležitější učitele dětí. Podle zásad školy Montessori je pro úplný vývoj dítěte nutné zapojení rodičů do výchovně-vzdělávacího procesu. Partnerský vztah je oboustranně aktivní, učitelé a rodiče se pravidelně scházejí nejen za účelem konzultací vývojových a psychologických potřeb dětí, a tím podporují pozitivní atmosféru a prohlubují komunikaci. (Společnost Montessori, 2006).

Dalšími představiteli inovativních programů, z nichž uvádím ty, které se zaměřují na aktivní spolupráci s rodinou. V ČR jsou to například: RWCT, Zdravá škola, Daltonský plán. Ve světě jsou to například: Jenský plán, Freinetovská pedagogika a mnohé další.

Věra Krejčová, spoluautorka metodického průvodce pro 1. stupeň ZŠ v **Začít spolu**, příkladně a zcela jasně zpracovala náhled obecných východisek a strategií

tohoto programu. Proto jej uvádím v přesné podobě. (KREJČOVÁ, KARGEROVÁ, 2003, s.14)

Kurikulární strategie

a) tvorba školního, třídního kurikula

Učitel hledá cestu, která spojuje cíle obsahy rámcového kurikula (RVP) se schopnostmi, možnostmi, zájmy a předpoklady své třídy. Tvoří třídní kurikulum (třídní vzdělávací program) na základě individuálních možností svých žáků.

b) kroskurikulární přístupy

Nejen tematická integrace, která spojuje předměty dohromady, ale i způsoby práce spojující žáky z různých ročníků a uplatňující se nejčastěji v celoškolních projektech jsou velmi častými aktivitami a způsoby práce v Začít spolu.

c) individuální vzdělávací programy

Celé pojetí Začít spolu je založeno na individualizaci a individuálním přístupu k dítěti. Žáci jsou vedeni k samostatnému utváření vlastních vzdělávacích programů. Jsou odpovědní nejen za svou volbu, ale i za naplňování konkrétních cílů, které si vytvořili. Děti si mohou zvolit posloupnost aktivit, zapisují se do tzv. center aktivit – učebních celků. Každé dítě si po dohodě se svým rodičem a učitelem vytvoří písemnou smlouvu, která osahuje právě ty individuální cíle, které si předsevzalo.

Organizační strategie

a) podnětné prostředí

Typické učební prostředí pro třídu Začít spolu jsou již zmíněná **centra aktivit**, tedy učební koutky, nejčastěji rozdělené podle pěti tematických celků – centrum čtení, centrum psaní, centrum matematiky, centrum věd, centrum ateliér. Každém centru je vybaveno různými materiály z praktického života, ale i školního prostředí (mapy, knihy, encyklopedie). Předměty jsou volně k dispozici a každé dítě má možnost si je kdykoliv půjčit. Ví však, že vše musí po práci vrátit zpátky na místo. Třída Začít spolu je také charakteristická místem, které je uzpůsobeno pro společná setkání (např. část třídy s kobercem a polštářky).

b) individuální a skupinové formy vzdělávání

Centra aktivit jsou ideální k výuce přímou zkušeností. Pracuje se ve skupinách i individuálně. Skupinovou prací se děti učí spolupráci, komunikaci s ostatními. V malých (2-3 členných) či větších skupinkách děti společně řeší problémy, rozhodují se, procvičují si tak vyjadřovací schopnosti.

c) flexibilní časové struktury

Učivo je organizováno nejčastěji do vyučovacích bloků, které odpovídají učební jednotce (45 minut). Učební bloky jsou tematicky propojeny projekty. Týden je základní jednotka, během které se děti vystřídají v centrech aktivit a zvládnou tak povinné úkoly.

Metodické strategie

a) kooperativní učení

Začít spolu je doslova postaveno na principech spolupráce. Kooperace mezi učiteli, žáky a rodiči je velmi důležitá. Společně se řeší nejen jednotlivé úkoly, ale také celotřídní či celoškolské projekty.

b) projektové vyučování/integrovaná tematická výuka

Děti se učí vlastními prožitky, učí se přemýšlením v souvislostech, které podporuje globální vnímání světa. Společné téma je východisko, které se rozpracovává do dílčích činností a úkolů realizovaných v centrech aktivit.

Sociálně-vztahové strategie

a) participace dětí

Spoluúčast dětí na vlastním vzdělávání je jedním z principů Začít spolu. Vytvářením třídních pravidel děti lépe vnímají jejich obsah a význam. Jsou více odpovědnější v jejich dodržování.

b) spolupráce s rodinou

Program Začít spolu je doslova postavena na komunikaci s rodinným prostředím a pěstováním vztahu učitel-rodíč-dítě. Rodiče jsou chápáni jako rovnocenní partneři ve výchovně-vzdělávacím procesu. Účastní se nejen na chodu školy (organizace, řízení), ale i na metodickém procesu výuky. Podílejí se na tvorbě individuálního vzdělávacího programu svého dítěte, absolvují tzv. konzultace, kdy se za přítomnosti dítěte od učitele dozvídají o výsledcích, chování a celkovém projevu svého syna či dcery. Společné celotřídní akce (např. pouštění draků) nebo celoškolní akce (např. vánoční dílny) jsou pravidelně realizovány.

c) týmová spolupráce pedagogů

Učitelé a další pedagogicko-psychologičtí pracovníci spolu komunikují, vedou otevřené dialogy a spolupodílejí se na tvorbě projektů, vyměňují si cenné metodické zkušenosti. Vzájemně si tak předávají poznatky, které jsou nesmírně důležité jako zpětná vazba.

Diagnostické a hodnotící strategie

Tím, že program Začít spolu maximálně podporuje individuální rozvoj každého jedince, jsou mu přizpůsobeny i jeho hodnotící strategie. Hodnocena je zejména práce v centrech aktivit, kde se dítě projevuje zcela přirozeně. Každý žák je hodnocen vzhledem ke svým předešlým výkonům, sleduje se jeho pokrok. Učitelé hodnotí nejen výsledky, ale především proces, průběh práce. Je důležité nejen to, čeho dítě dosáhlo, ale jakými prostředky to dokázalo, jaké používalo postupy, jak je schopno si poradit s problémem. Forma hodnocení je nečastěji slovní, někdy bývá doplněna procentuálním vyjádřením nebo známkou.

a) pozorování

K tomu, aby učitel mohl účinně hodnotit, potřebuje dítě co nejvíce poznat. Pozoruje dítě při různých situacích, provádí záznamy, sbírá a analyzuje testy a další písemnosti o dítěti.

b) portfolio

Portfolia jsou soubory dětských prací, které poskytují všem členům, kteří se podílejí na procesu výuky, informace o individuálních pokrocích dítěte. Mají různou podobu, nejčastěji jsou to šanony či složky, používají se i krabice, pro které je vyhrazeno speciální místo ve třídě, do které si děti postupně práce zakládají.

c) sebehodnocení

Tato forma hodnocení je nesmírně důležitá. Funguje jako vlastní zpětná vazba. Dítě se učí posuzovat kvalitu vlastní práce, uvědomuje si tak své silné a slabé stránky, a tím si postupně vytváří obraz o sobě samém, poznává samo sebe takové, jaké je. Sebehodnocení probíhá jak ústní formou (např. v reflexním kruhu, kdy je prostor pro sebevyjádření k vykonané práci), tak písemnou formou. Zejména starší děti si tvoří deníky, do kterých si zapisují vlastní postřehy z procesu činnosti, případně vyplňují dotazníky.

d) analýza a evaluace vlastní práce

Vnější evaluace školy je prováděna Českou školní inspekcí, ovšem důraz je také na vnitřní evaluaci školy. Rodiče dětí, které navštěvují školu Začít spolu, chtějí vědět, zda výsledky jejich dětí zhruba odpovídají výsledkům dětí z běžných škol, zda jsou srovnatelné, zda nebudou mít tyto děti problémy s přestupem na druhý stupeň. Školy Začít spolu tak procházejí řadou srovnávacích testů a analýz, které hodnotí úroveň školy, metodické postupy a další hodnotící procesy.

Podle mého názoru tento program nabízí náplň téměř všech současných požadavků na výchovu a vzdělání. Koresponduje s Rámcovým programem pro předškolní vzdělávání a s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání. Začít spolu tak představuje komplexní vzdělávací systém, který nabízí nejen vzdělávatelům mnoho možností, které se dají aplikovat téměř na každou školu. Jeho nespornou výhodou je, že si učitel může sám zvolit, zda bude tento program přesně následovat a

pracovat podle jeho strategií, nebo se jím bude pouze inspirovat a prokládat svou výuku a celé pojetí výchovy některými metodami, které program nabízí.

3.2.2 Východiska pro pojetí vztahu rodiny a školy v programu Začít spolu

Ve výchovně vzdělávacím systému jsou rodiče, učitelé a děti chápáni jako rovnocenní partneři, kteří se podílejí na vývoji dítěte.

Ti, kteří realizují tento program by měli být přesvědčeni, že rodiče mají nesmírný a nejdůležitější vliv na dítě, jakožto prvotní vychovatelé, a že jsou plně odpovědní za výchovu a vzdělání svých dětí, proto mají také nesporné právo a možnost spolurozhodovat o jejím naplňování. (KREJČOVÁ, KARGEROVÁ, 2003, s. 149)

Tento vztah by ale měl být založen na naprosté důvěře a spolupráci všech zúčastněných. Škola by měla formulovat podmínky nejen k vytvoření tohoto vztahu, ale především k tomu, aby se měl možnost nadále rozvíjet. Aby byl tento vztah pravidelně udržován, aby mohly být plně rozvinuty všechny formy spolupráce, založené na bezproblémové komunikaci. Tento ideální stav však samozřejmě není možné realizovat bez jakýchkoliv problémů. Sama jsem byla přítomna některým situacím, které kvalitu tohoto vztahu oslabovaly, nebo ji dokonce zcela narušovaly. Záleží na mnoha faktorech, které kvalitu vzájemného vztahu mohou ovlivňovat. Někdy se může stát, že školní prostředí zcela nepochopí, oč by mělo ve vzájemném vztahu jít, která s rodinným prostředím spolupracovat, avšak mnohem častější je nezájem rodičů o pěstování a práci na kvalitě vztahu.

4. O spolupráci rodiny a školy v programu Začít spolu

Všemi kapitolami v této diplomové práci jsem chtěla dokázat, že spolupráce rodiny se školou má svůj nesporný význam. Nemyslím si, že by někdo mohl zpochybňovat nutnost tohoto. Je více, než jasné, že pokud má školní prostředí fungovat a splňovat tak požadavky na výchovu a vzdělání obsažené v nově vzniklém Rámcově vzdělávacím programu, musí fungovat i vzájemná komunikace vztahu rodina a škola. Jakými způsoby by vlastně měla být tato spolupráce realizována. I když je většina přesvědčena o tom, že by spolupracovat měla, stále neví, jak by to měla udělat. A právě zde se ukazuje další důležitá role školy v pozici ukazatele, který nabízí možnosti spolupráce.

4.1 „Standardy pro zapojení rodiny“ v programu Začít spolu v porovnání s „Podmínkami spolupráce školy a rodičů“ v RVP ZV

Spolupráce s rodinou tedy patří mezi základní oblasti programu Začít spolu, ke kterým se také vztahují standardy, které formulují požadavky na charakter vzdělávacího programu Začít spolu a kvalitu práce učitele. Zahrnují tyto oblasti:

- Interakce učitel-žák
- Zapojení rodiny
- Plánování v programu zaměřeného na dítě
- Techniky smysluplného učení
- Učební prostředí
- Zdraví a bezpečnost

„Standardy jsou pomůckou pro plánování, samu realizaci výchovně-vzdělávací práce a vyhodnocování konkrétní školy učitele ve vztahu k vizím, hodnotám a charakteristikám typickým pro demokratické vzdělávání... Jsou určeny nejen pedagogickým odborníkům, a odborné veřejnosti, ale také rodičům dětí a ostatním partnerům školy...jsou nástrojem pro posouzení kvality vlastní práce...“ (KREJČOVÁ, KARGEROVÁ, 2003, s. 196)

V kapitole 2.2. **Tendence individualizace a spolupráce školy a rodiny ve vzdělávání** jsem psala o podmínkách, které stanovuje RVP ZV pro spolupráci školy a rodičů. Jednotlivé ukazatele kvality „Standardu pro zapojení rodiny“ uvádím v návaznosti na „Podmínky spolupráce školy a rodičů žáků“ tak, jak je formuluje RVP ZV.

Podmínky RVP ZV	Standardy ZS
Funkční a neustále aktualizovaný systém informací směrem k rodičům, partnerům školy.	<p>Učitel poskytuje informace o dění ve škole, aktivitách dětí, školních představeních a dalších akcích.</p> <p>Učitel informuje rodiče o dění ve třídě/škole prostřednictvím rozmanitých písemných materiálů.</p>
Styk s rodiči žáků a jinou veřejností – seznamování se záměry školy, způsoby výuky, s pravidly školy.	Pedagogičtí pracovníci poskytují písemné informace o filozofii programu, jeho cílech, metodologii a organizačním pojetí rodinám nových i budoucích žáků.
Vzájemné hledání při řešení problémů žáků.	Učitel je v pravidelném kontaktu s rodiči dětí, průběžně je informuje o pokrocích a potížích dítěte, radí se s nimi o možných způsobech řešení problémů dítěte.
Poradní servis pro rodiče ve výchovných otázkách.	<p>Pedagogičtí pracovníci nabízejí vzdělávací akce určené rodičům.</p> <p>Pedagogičtí pracovníci pomáhají rodičům při zvládnutí školních a výchovných problémů jejich dětí.</p>

<p>Prostor pro vznik a fungování samosprávného orgánu rodičů.</p>	<p>Skupina rodičů pracující jako rodičovská rada informuje o další rodiče a členy komunity o vzdělávacím programu školy.</p> <p>Rada rodičů spolupracuje s pedagogickými pracovníky na přípravě informačních a propagačních materiálů o škole a jejím vzdělávacím programu.</p>
<p>Vytváření společenských vztahů školy a veřejnosti.</p> <p>Prostor pro setkávání rodičů a učitelů.</p>	<p>Škola a rodiče dětí jsou partnery ostatních organizací ve své komunitě, snaží se o navázání efektivní spolupráce s nimi.</p> <p>Pedagogičtí pracovníci vyčlení místnost či prostor, který slouží jako „rodičovská místnost“.</p> <p>Pedagogičtí pracovníci organizují setkání nejen v prostoru, při kterých se diskutuje o tématech, která rodiče dětí zajímají.</p>
<p>Možnost účasti rodičů ve výuce a na výchovných a vzdělávacích činnostech organizovaných školou.</p>	<p>Učitel shromažďuje informace o rodinách dětí a vybízí je, aby se různými způsoby zapojily do školního vzdělávání svých dětí.</p> <p>Rodiny dětí se zapojují do tématických projektů.</p> <p>Rodiny dětí pomáhají s organizací výletů, exkurzí, atd.</p> <p>Rodiny pomáhají ve třídě se specifickými vzdělávacími potřebami jako asistenti.</p>

<p>Informace o jednotlivých žácích potřebné pro individuální formy vzdělávání.</p> <p>Seznamování s hodnocením žáků.</p>	<p>Učitel zpracovává písemné zprávy o pokrocích dítěte.</p> <p>Učitel píše o dítěti do záznamníků krátké zprávy, které slouží k průběžnému informování o dítěti a vzájemné komunikaci mezi rodiči a školou.</p> <p>Učitel vytváří každému dítěti portfolio, které zahrnuje ukázky prací dítěte i další učitelem zpracované informace o dítěti.</p> <p>Učitel informuje o dítěti telefonicky.</p>
<p>Vzdělávací strategie otevřená vůči rodičům.</p>	<p>Učitel využívá rozmanitých komunikačních metod, aby s rodiči prodiskutoval cíle vzdělávacího programu.</p>

(KREJČOVÁ, KARGEROVÁ, 2003, s. 170, RVP ZV, 2004, s. 106)

Jak je patrné z předchozího srovnání, „Standardy pro zapojení rodiny“ v programu Začít spolu korespondují a prolínají se s „Podmínkami spolupráce školy a rodičů žáků“ RVP ZV. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání udává rámec všeobecných podmínek, které by měly být splněny pro efektivní spolupráci školy s rodinou. Standardy programu Začít spolu tyto podmínky konkretizují, detailněji rozpracovávají a přímo popisují činnost učitele. Pomáhají tak ke snazšímu uchopení podmínek, pomáhají se lépe orientovat a nabízejí konkrétní možnosti této realizace. Tyto standardy mohou být inspirací, jak může být postupováno při plnění podmínek, které formuluje RVP ZV. Jsou to konkrétní strategie, podle kterých se může učitel a další pedagogičtí pracovníci řídit, při rozvoji a naplňování efektivní spolupráce mezi školou a rodinou.

4.2 Náměty ke spolupráci mezi rodinou a školou v Začít spolu

V programu Začít spolu jsou tři rámcové kategorie vymezující spolupráci rodiny a školy:

1. osobní kontakt
2. písemné formy spolupráce
3. rodiče ve třídě

4.2.1 Osobní kontakt rodiny a školy

Nejen já, ale i řada „Step by Step“ odborníků se domnívá, že osobní kontakt všech zúčastněných je asi nejdůležitější. Mohu říct, že jistá konfrontace je k nezaplacení. Začít spolu navrhuje mnoho takovýchto osobních setkání.

Už když dítě přichází ráno do školy, může rodič kontaktovat učitele, nebo naopak, v případě jakýchkoliv dotazů či upřesnění instrukcí. Tato setkání se mi jeví však nevhodná pro řešení komplexnějších problémů. Hodí se spíše pro upřesnění organizačních detailů, o tom, co se bude ten konkrétní den ve škole dít, atd. Přesto je tento krátký kontakt důležitý a můžeme ho zařadit jako jednu z částí do celkové komunikace a spolupráce rodiny a školy.

Tak zvané třídní schůzky, nebo jiná rodičovská setkání mají z hlediska předávání informací mnohem větší význam. Jsou uzpůsobeny k řešení komplexních problémů, které se týkají třídy jako celku, a tím pádem i všech členů, které se na chodu procesu vzdělávání podílí. Není na místě se domnívat, že tyto schůzky se v programu Začít spolu omezují pouze na řešení organizačních problémů a odehrávají se jednou za čtvrt až půl roku. Školní a rodinné prostředí má mnoho společného. Tato setkání se odehrávají několikrát do roka, většinou u „zvláštních“ příležitostí. Vánoční a velikonoční setkávání jsou už téměř samozřejmostí. Originální jsou ovšem další setkání, například při příležitosti vítání jara, nebo dalších akcí, u kterých je třeba se více pozastavit. Většinou se učitel s dětmi na takováto rodinná setkání předem dlouho připravuje. Celé akce se tedy účastní všichni, kteří se podílejí na procesu vzdělávání. Setkání má obvykle svůj program, děti si většinou připravují různá překvapení pro rodiče, ať už v podobě scének, písniček, básniček či nějakých výrobků, kdy prezentují

školní práce. Záleží pak na tématu celé akce. Při těchto příležitostech většinou učitel sděluje některé podstatné informace, rodiče mají prostor pro dotazy, komunikují mezi sebou, domlouvají se. Vzniká tak pole pro možnou budoucí spolupráci. Někdy může dojít i k předávání informací o jednotlivých žácích, ale k tomu slouží spíše jednotlivé konzultace, při kterých jsou přítomny všechny tři zúčastněné strany.

V tomto případě se jedná o jev spíše ojedinělý, protože při jednání o prospěchu a celkovém chování a působení dítěte samotné dítě nebývá. Rodič se tak informuje u učitele a ten mu dává instrukce, jak by měl postupovat, jak by měl svému dítěti pomoci. Konzultace za účasti učitele, rodiče a hlavně dítěte jsou hojně využívány ve školách Začít spolu. Trvá asi 15-20 minut. Učitel se vyjadřuje k pokrokům dítěte, dává doporučení, která by se měla dodržovat k dosažení lepších výkonů, radí jak dosáhnout stanovených cílů. Také rodiče a děti se mohou vyjádřit, konzultují s učitelem konkrétní případy, všichni společně diskutují. Účinnou metodou je tvorba tzv. „třídní smlouvy“, ve které se dítě zavazuje, co v příštím období dokáže. Příští období může být čas do další konzultace nebo další čtvrtletí. Stává se tak spoluodpovědné ve výchovně-vzdělávacím procesu, je rovnocenným partnerem ve vztahu rodič-žák-učitel. V souladu s hodnotícími strategiemi programu Začít spolu je smlouva úspěšná metoda, díky které se dítě učí být nejen částečně zodpovědné za svou budoucnost, ale také si tvoří konkrétní cíle svého vzdělávání.

4.2.2 Písemný kontakt rodiny a školy

Oproti osobnímu nemá písemný kontakt až takový účinek, ale mnohým rodičům, kteří jsou pracovním velice vytíženi, může hodně pomoci.

Letáčky, brožury a další informační sešity můžeme většinou nalézt po celé škole. Tyto materiály většinou obsahují obecné informace o škole, obecné zprávy o programu školy, o dalších aktivitách.

O něco podrobnější bývají školní nebo třídní noviny. V poslední době už mnoho škol a tříd vydává své vlastní „občasníky“ – to potom záleží na aktivitě učitelů, kteří většinou děti k tomuto vedou. Třídní časopisy jsou ovšem běžnější u starších dětí, nejvíce na druhém stupni základní školy.

Různé zpravodaje slouží rovněž k informování rodičů o aktualitách, o různých akcích. Je dobré, když učitel ve zpravodaji dává prostor i rodičům, kteří by tam mohli vyjádřit své názory a náměty. Tímto způsobem může být spolupráce mezi školou a rodinou značně podporována a rozvíjena.

Bezpochyby sem mohu také zařadit individuální zprávy učitele o dítěti nebo naopak od rodiče pro učitele. Jedná se o krátké zprávy, kdy většinou jedna strana potřebuje sdělit něco druhé, ale z nedostatku času nebo jiného problému se nemůžou strany setkat. Tento způsob komunikace je běžný i v klasických školách. Nejčastěji se ale omezuje na omluvenky a krátká, čistě informační sdělení. V Začít spolu se samozřejmě tyto písemné formy objevovaly také, ale jak jsem již jednou zmínila, většina rodičů dává stále přednost kontaktu osobnímu.

Jednou z písemných forem bývá často i informační nástěnka, které si mohou rodiče všimnout většinou při vstupu do třídy. Nejčastěji se na ní objevují aktuální informace o dění ve třídě, často se také setkáváme s fotogaleriemi ze školních akcí, při kterých byly děti současně se svými rodiči a dalšími rodinnými příslušníky.

Pokud to podmínky školy a učitele dovolí, může rodič s učitelem komunikovat i elektronicky. V dnešní době se tento způsob jeví jako nejrychlejší, ne ovšem nejúčinnější. Internet je v dnešní době skoro povinnou výbavou a domácnost bez počítače je také výjimkou. Není také od věci, když si učitel vytvoří webové stránky s určitými odkazy, které se mohou každému rodiči hodit (například odkazy na pedagogicko-psychologické poradny, či jiné instituce), rodiče tak mohou na stránky i přispívat vlastními možnostmi. Účinná může být i internetová diskuze. Ovšem já jsem toho názoru, že žádný způsob nemůže plně nahradit osobní komunikaci.

4.2.3 Účast rodičů a přátel školy ve třídě

Tak tento prvek v klasické škole opravdu běžný není. V inovativních školách (ZŠ Montessori, atd.) se rodiče běžně na procesu vzdělávání podílejí. Nejen ve škole Začít spolu mohou ve třídě zastávat mnoho rolí.

Rodič-pozorovatel

Nejčastěji se rodič stává pozorovatelem. Tento jev se může laické veřejnosti zdát naprosto nevyhovující, možná i škodlivý. Ve škole začít spolu mohou být rodiče přítomni výuce. Pokud se rodič naprosto oprávněně zajímá o to, jak jeho dítě ve třídě pracuje, co se zrovna vyučuje, či chce znát, jakým stylem by se s dítětem mělo doma pracovat, zcela logicky se přijde do třídy podívat. Může tam strávit několik minut, hodin nebo celý den. Většina rodičů se vůbec aktivně nezapojuje, snad mají strach, že by narušili chod vyučování. Učitel by neměl rodiče do aktivit nutit, je lepší jim dát prostor aby se se třídou seznámili.

Rodič-odborník

Odborníci v různých oblastech z řad rodičů jsou velmi cenní a mohou výrazně přispět k účinné spolupráci. Na začátku školního roku učitelé zjišťují možnosti rodičů, jejich profese či oblasti zájmů. Během celého roku, kdy se pracuje s různými tématy, mohou rodiče přispívat odbornými znalostmi a chodit do tříd seznamovat děti s těmito možnostmi. V rámci nejrůznějších projektů se tak rodiče podílejí na výchovně vzdělávacím procesu aktivním způsobem. Obohacují tím tak tento proces o poznatky, které se přímo dotýkají reálného světa.

Rodič-asistent

Rodiče se mohou účastnit některých částí výuky jako asistenti. Přicházejí jednotlivě do tříd, aby byli nápomocni při různých činnostech. Zejména během práce v centrech aktivit, kdy děti pracují současně, je rodičovská asistence vítanou pomocí učitele. Jejich pomoc je účinná při individuální práci s dětmi během nejrůznějších aktivit, kdy učitel nemůže být u všech žáků v jednom okamžiku.

5. Shrnutí teoretické části

Někdy se zdá, jakoby čeští rodiče neměli o školní prostředí zájem. Neznamená to však, že by jim osudy jejich děti měly být lhostejné. Když pomíneme inovativní školy, které jsou více méně všechny zaměřené na budování pozitivního vztahu a podporu spolupráce rodiny a školy, i v běžných školách se už pomalu začíná dařit vzájemné komunikaci mezi těmito stranami. Záleží ovšem hlavně na učiteli (potažmo škole nebo instituci, ve které působí). On je vlastně nositelem všech změn, to on by měl zpočátku začít iniciovat a podporovat zájem rodin o děti ve škole.

Samozřejmě, nezáleží pouze na učitelích jako takových. Fenomén tlustého skla mezi školou a domovem však v mnoha generacích stále ještě přetrvává. Mladé rodiny v dnešní době se aktivně přičiňují o to, aby jejich dítěti bylo dopřáno optimální vzdělání a aby ve škole nestrádalo. V některých rodinách, obzvláště tam, kde jsou rodiče starší, se vyskytují problémy ať už sociálního, časového nebo jiného rázu, jakoby stále převládala stará známá myšlenka, že dítě chodí do školy od toho, aby se tam všechno naučilo. Není proto nutné mu dávat doma zvláštní péči. Na své dítě se přijdou zeptat pouze když vyvstane nějaký problém, nebo škola vyhlásí rodičovské schůzky – nejčastěji třikrát do roka. Samozřejmě, není pravidlem, že se takto chovají jen rodiny, které mají těžkosti. Stává se často, že i dobře fungující rodina, která nemá žádné závažné problémy, nejeví o dítě ve škole dostatečný zájem, nebo zájem, který by připadal optimální učitelí. Čím je to však způsobeno?

Jako jedno z možných vysvětlení se opravdu nabízí historická souvislost. V minulosti nebyli rodiče zvyklí se školou komunikovat, pouze na formálně informační úrovni. Mnohým interaktivním metodám tak byly dveře zavřené, laické veřejnosti nebylo známo skoro nic, jen několik odborníků, zabývajících se školstvím a pedagogikou vůbec, mělo povrchní informace o tom, že existují i jiné metody práce.

Díky transformaci se mnohé změnilo. Sice se dveře novým metodám a možnostem otevřely, ale učitelé teprve hledali cesty, jak s nimi zacházet. Proto se mnohé metody původně ocitly v nemilosti. V poslední době se ale začíná se strategiemi pro spolupráci s rodinou aktivně pracovat, začleňovat je smysluplně do výchovně-vzdělávacího procesu. Není vlastně důležité, zda škola striktně následuje ten který program, ale je

podstatné, aby si v něm našla, co jí nejlépe vyhovuje – a co může nabídnout rodičům. Dnes si rodiče mohou školu vybírat, i když převládá tendence zapsat své dítě do školy, která je od místa bydliště nejbližší.

Zdá se, že si rodiče začali postupně uvědomovat, že právo na vzdělání jejich dítěte také nese řadu povinností s tím souvisejících. Řada rodin se začíná zajímat, jakou školu jejich dítě navštěvuje, začínají si všímat, že všechny školy nejsou stejné, a díky tomu projevují zájem o celkovou docházku a o to, co se ve třídě děje.

Nápadů a zajímavých činností, které by se daly uplatnit je opravdu mnoho. Záleží ovšem už jen na možnostech učitele a na ochotě rodiny spolupracovat. Pravdou zůstává, že tento způsob ozvláštnění výchovně-vzdělávacího systému může být velice náročný na přípravu, na čas a to jak pro učitele, tak pro rodiče samotné. Zkušený učitel bude mít jistě mnohem méně práce s přípravou akce než mladý začínající. Na druhou stranu ten mladý bude disponovat větším elánem a chutí do podobných akcí, což ovšem samozřejmě není pravidlem. Ať je učitel mladý nebo starý, nápaditý nebo si potrpí na běžné, lety praxe ověřené metody, měl by se ovšem pokusit dětem čas strávený ve škole zpříjemnit a snažit se vytvořit vzájemnou důvěru mezi sebou, dětmi a rodiči.

Co se týče konkrétní podoby rozvoje spolupráce školy a rodiny, stojí za pozornost srovnání „Podmínek spolupráce školy a rodičů žáků“ formulovaných RVP ZV a „Standardů pro zapojení rodiny“ v programu Začít spolu. Srovnávání jsem se podrobněji věnovala v kapitole **4.1 Standardy pro zapojení rodiny v programu Začít spolu v porovnání s podmínkami školy a rodičů v RVP ZV**. Ve srovnání jsem uvedla, že RVP ZV formuluje rámec všeobecných podmínek, které jsou nutné pro funkční spolupráci školy a rodiny, zatímco jejich možná konkrétní podoba je uvedena standardy v Začít spolu. Podmínky RVP ZV jsou rámcem, načrtnutí toho, co by měla efektivní spolupráce školního a rodinného prostředí splňovat, aby byla opravdu funkční. Standardy vyplňují tento pomyslný obrys konkrétními možnostmi, kterými se může učitel a další pedagogičtí pracovníci nechat inspirovat. Nabízí cestu, až do úrovně praktických cvičení, dílen, tréninků pro učitele, po které se může učitel dát, pokud má jeho vztah s rodiči a vzájemná komunikace naplňovat podmínky RVP ZV. Přesto, že se i další inovativní programy věnují spolupráci školy s rodinou, jedinečnost programu Začít spolu spočívá právě v konkretizaci těchto podmínek, nabízí možnosti k inspiraci, detailněji rozpracovává dané podmínky.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. Charakteristika výzkumu

Praktická část je zaměřena na dvě oblasti zkoumání. V první se zabývám výsledky výzkumu kvality vztahu mezi rodinou a školou, druhá část se zaměřuje na interpretaci spolupráce rodiny a školy v praxi – tedy jaký postoj zauímají rodiče a jaký učitelé, jakými způsoby může být tato spolupráce realizována a jaký to má vliv na výchovně vzdělávací proces.

6.1 Cíle výzkumu

Cílem praktické části je především ověřit, jaký je vztah mezi rodinou a školou v běžné základní škole a jak se liší od školy, která pracuje v programu Začít spolu, jehož principy jsou popsány v teoretické části. Dalším cílem je dokázat, jaké možnosti učitel má za předpokladu, že chce vztah s rodiči a dětmi dále rozvíjet, a tím pádem účinně spolupracovat. Na již realizovaných příkladech z praxe chci prokázat, že efektivní spolupráce opravdu realizovatelná je a že záleží hlavně na osobách, které ji mohou ovlivňovat.

6.2 Stanovení hypotézy

Význam rodičů pro budoucnost dítěte je nezpochybnitelný. Význam učitele a jeho působení je také bezesporu velmi podstatné. Domnívám se, že vztah těchto dvou složek má na dítě obrovský vliv. Oba dva světy, jak svět rodiny, tak svět školy obklopují dítě po mnoho let a přímo na něj působí. Podle mého názoru je třeba, aby tyto dva světy byly v souladu, protože jedině tak mají kladný vliv na výchovně vzdělávací proces. V dnešní době se tímto tématem zabývají mnohé studie zahraničních univerzit a dalších institucí, které jasně dokazují, že nejen školní úspěch je podmíněn kvalitním vztahem mezi rodiči a učitelem.

V České republice se tématu bohužel nevěnuje dostatečná pozornost a tento nesporný vliv je chápán spíše jako méně podstatný v procesu výuky a práce ve škole. Školy, které pracují podle různých inovativních programů jsou ve většině případů ovlivněny přístupem orientovaným na dítě. Vybrala jsem si program Začít spolu jako typického zástupce metod stojících na jiných principech. Oproti běžné základní škole má v této oblasti řadu výhod. Ale je možné zařadit některé strategie do běžné výuky? Je možné, aby běžná základní škola spolupracovala s rodinou tak jako v inovativních školách? Aby měli učitelé kvalitní vztahy a podíleli se na rozvoji komunikace tak jako ve školách Začít spolu? Podle mého názoru ano.

Z vlastní zkušenosti ze studií na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy mohu potvrdit, že jsem se přes výbornou kvalitu přednášek i seminářů bohužel s tématem spolupráce rodiny a školy nesečkala. Velmi bych uvítala, kdyby se v rámci některého předmětu věnoval alespoň jeden seminář tomuto tématu. Samozřejmě není možné vyučovat, jak bychom se jako učitelé měli k rodičům chovat, jaký bychom s nimi měli mít vztah. Ocenila bych ale, kdybychom měli jako studenti možnost vyzkoušet si některé modelové situace, různé strategie a postupy, jak například rodiči sdělit, že dítě má problém, že by bylo potřeba navštívit pedagogickou-psychologickou poradnu apod. Z vlastních zkušeností vím, že není lehké s rodiči komunikovat, není lehké jim sdělit názor, aniž bychom porušili nepsaná pravidla jednání. Často se stává, že se obě strany špatně pochopí a může vzniknout zbytečný problém. Ocenila bych také, kdyby se v rámci tohoto tématu věnoval také nějaký čas konkrétním možným podobám spolupráce rodiny a školy. Určitě by to v budoucnu pomohlo k lepší komunikaci s rodiči a vzájemným vztahům vůbec.

Myslím si, že k rozvoji spolupráce s rodiči nemusí učitel nutně přesně pracovat podle určitého inovativního programu, následovat metody a držet se daných pravidel. Dle mého názoru inovativní programy, obzvláště program Začít spolu, nabízejí konkrétní cestu, ukazují možnosti, jak by mohl učitel postupovat, pokud chce účinně rozvíjet spolupráci a podporovat přirozený partnerský vztah s rodiči dětí.

Podle mé hypotézy se však učitel nemusí držet pouze těchto metod, které inovativní programy nabízejí, aby spolupracoval s rodiči. Pokud je dostatečně kreativní a pohlíží na svou práci zodpovědně, může ji obohatit a účinně tak ovlivnit nejen kvalitu komunikace, ale hlavně kvalitu celého svého působení. Výzkumnými metodami, které

jsem si zvolila, chci dokázat, že i na běžné škole mohou být dveře pro vzájemnou komunikaci a spolupráci otevřené a za inovativními školami nemusí být v této oblasti hodně pozadu, jak by se na první pohled mohlo zdát.

V teoretické části jsem se zabývala srovnáním „Podmínek spolupráce školy a rodičů žáků“, formulovaných RVP ZV a „Standardy pro zapojení rodiny“ v programu Začít spolu. Uvedla jsem, že RVP ZV tyto všeobecné podmínky pouze nastiňuje, říká, co bychom měli pro efektivní spolupráci dělat. Standardy ukazují, kterou cestou bychom se mohli vydat, abychom splnili tyto podmínky. Konkretizují a detailněji rozpracovávají možnosti a způsoby, které by mohli učitelé využít pro účinnou spolupráci s rodinou. V praktické části ověřuji, zda je rozdíl v běžné škole ve spolupráci s rodiči v porovnání s realizovanými „Standardy pro zapojení rodiny školy“ ve škole Začít spolu. Podle mé hypotézy program Začít spolu nabízí konkrétní možnosti a ulehčuje tak orientaci učitelů v tom, jak by mohl jednat s rodiči, pokud chce spolupráci efektivně rozvíjet, což by mělo být zřejmé na výsledcích srovnání konkrétně realizovaných akcí.

6.3 Popis výzkumného vzorku

Jako výzkumný vzorek jsem si vybrala jednu základní školu, která pracuje podle programu Začít spolu v Praze, a dvě zcela běžné základní školy mimo Prahu. V Začít spolu jsem oslovila učitelku 5. třídy, v mimopražských základních školách se jednalo o 5. a 3. třídu.

ZŠ Bělohorská – T.G.M.

V této základní škole jsem oslovila paní učitelku Mgr. Blanku Větrovcovou, která učí pátou třídou a která se velice aktivně věnuje naplňování programu Začít spolu, využívá rovněž prvky RWCT. Na paní učitelce byl znát zájem nejen o dění ve třídě, ale o veškeré dění kolem. Hned na první návštěvě mě zahrnula velkým množstvím dětských prací a projektů, které s dětmi dělala.

Ve třídě je 21 dětí, z nichž mají 2 děti individuální vzdělávací plán, 4 děti mají SPÚ. Tuto třídu si paní učitelka vede již od třetí třídy a aktivně se věnuje metodám RWCT, podporuje principy Začít spolu.

ZŠ Řevnice

ZŠ Řevnice je běžná základní mimopražská škola. Zde jsem si vybrala třetí třídu, kterou vede zkušená prvostupňová učitelka s dlouholetou praxí a zaběhlými metodami. Běžná výuka probíhá podle zaběhnutých tradic podložených mnoha odučenými léty. Na první pohled tedy naprosto běžná třída. Z 18 dětí má 7 SPÚ.

ZŠ Všenory

Malá škola rovněž mimo Prahu, která se nyní adaptuje na Rámcový vzdělávací program. V této škole působí moje bývalá spolužačka z pedagogické fakulty, která nyní učí pátou třídu. Ve třídě je 19 dětí, z nichž má 8 dětí poruchy různého typu. Najdeme zde i jednu dívku z dětského domova. Tato třída je naprosto běžná, ničím se nelišící od ostatních škol.

6.4 Metody výzkumu

Jako základ pro praktickou část této práce jsem zvolila dotazník, který obsahuje 18 otázek. Je určený jak rodičům i učitelům. Zaměřuje se na výzkum vztahu a kvalitu komunikace mezi rodinou a školou, dále také, jestli je spolupráce vůbec realizována a pokud ano, tak jakými konkrétními způsoby.

Otázky v dotazníku pro učitele jsou více méně s malými obměnami totožné s otázkami pro rodiče. Tento záměr si kladl za cíl zjistit, na kolik se odpovědi shodují a jak je komunikace a spolupráce uplatňována v těchto dvou světech. Zda nedochází k odlišné interpretaci spolupráce učitele od interpretace rodiče. Zda je vztah mezi nimi funkční, zda komunikace funguje a obě strany si vzájemně důvěřují.

Dále jsem použila metodu strukturovaného rozhovoru, kterým má funkci dovysvětlit některé odpovědi na otázky. K rozhovoru jsem pozvala všechny tři učitelky.

Podkladem výzkumu se tedy stává nejen vlastní dotazník, ale také zápisky z rozhovoru.

6.5 Organizace výzkumu

Celý výzkum stojí na výsledcích, které plynou z dotazníků. Původně jsem chtěla zvolit jen výzkumy ve škole Začít spolu, kde se dá nejspíše ukázat kvalita spolupráce mezi rodinou a školou. Nakonec jsem se ale rozhodla pro další běžné školy, na kterých je vidět, že i bez zvláštního programu orientovaného na dítě lze spolupráci úspěšně realizovat.

Třídy jsem navštívila během dvou dnů, kdy jsem rozdala dotazníky a vysvětlila svůj záměr učitelům. Na konci týdne, kdy mi byly dotazníky vráceny zpět jsem realizovala strukturované rozhovory, které dokreslují a vysvětlují výsledky tohoto výzkumu. Během období, kdy vznikala tato práce, jsem také pozorovala kontakty spolupráce s rodinou jak v běžných třídách, tak ve třídách Začít spolu.

7. Vlastní výzkum

7.1 Dotazník

Výzkum probíhal v měsíci listopadu, tedy v době, kdy rodiče dětí (pokud měly děti paní učitelku první rok) paní učitelku ještě dobře neznaly. Záměrně jsem vybrala školu Začít spolu a běžné základní školy, protože mě zajímalo, zda se Začít spolu oproti ostatním školám skutečně výrazně podporuje spolupráci rodičů a školy a naplňuje tak standardy, který tento program využívá. Při tvorbě dotazníku jsem se inspirovala „Standardem pro zapojení rodiny“, jehož funkčnost jsem si mohla během své souvislé pedagogické praxe jsem ověřit.

Podle jednoho z ukazatelů kvality tohoto standardu učitel využívá neformálních komunikačních strategií, aby rodiče informoval o každodenních činnostech a zážitcích. V základní škole, která pracuje podle programu Začít spolu a kde se odehrávala má pedagogická praxe, je velmi běžný jev, že při vstupu dětí do třídy maminky pravidelně kontaktují paní učitelku, která je vždy připravena ke komunikaci, k řešení problémů. Jednalo se spíše o běžné záležitosti, běžné organizační informace týkající se výuky a školního života. Obzvlášť mě zaujala nezávazná komunikace, která potvrzovala, že vztah mezi rodiči a učitelkou funguje. Během souvislé pedagogické praxe jsem tento jev zaznamenala téměř každý den. Že v této třídě, ve které jsem pozorovala spolupráci rodiny a školy, je komunikace velmi rozvinutá a efektivní, dokládá i fakt pravidelného kontaktu rodičů s učitelkou. Učitelka informuje v určitých cyklech (například jednou týdně) rodiče pomocí zápisů v deníčkách, zpráv na nástěnce před vstupem do třídy a dalšími metodami, jako jsou například pravidelné konzultace rodič-dítě-učitel (jednou měsíčně) o dění ve třídě, o pokrocích, nabízí řešení problémů, navrhuje další možnosti. Na základě této zkušenosti jsem chtěla zjistit, zda jsou podobné metody uplatňovány i v běžných školách, které nepracují podle programu Začít spolu a z žádných dalších inovativních programů.

Dotazníky jsem rozdala všem dětem a při další návštěvě, kdy jsem je dostala zpět, jsem provedla strukturovaný rozhovor s paní učitelkami. Ve většině případů jsem se setkala s kladným přístupem od učitelů i od rodičů.

Všech 18 otázek, které uvádím v dotazníku, jenž je přílohou této práce, dávají smysl v celém kontextu a následném porovnání. U každé otázky (a její varianty pro učitele) uvedu největší počet odpovědí/z celkového počtu a porovnáám je s ostatními školami a odpověďmi paní učitelek. Vzory dotazníků pro rodiče a učitele uvádím v **Příloze č. 1** a v **Příloze č. 2**.

1. Cítíte se ve škole vítáni?/Vítáte přítomnost rodičů ve škole?

V této otázce odpověděla valná většina rodičů shodně: „Ano, vždy.“

ZŠ T. G. M.: 15/17, paní učitelka odpověděla shodně.

ZŠ Řevnice: 14/10, paní učitelka: „Pouze tehdy, jsem-li domluven/a na třídní schůzce.“

ZŠ Všenory: 10/12, paní učitelka odpověděla: „Pouze tehdy, jsem-li domluven/a na třídní schůzce.“

2. V kontaktu s učitelem jste:/V kontaktu s rodiči jste:

I zde odpověděli rodiče ve všech školách nejčastěji shodně: „Vždy, když je potřeba.“

ZŠ T. G. M.: 16/17, paní učitelka: „Velmi často.“

ZŠ Řevnice: 11/14, paní učitelka odpověděla shodně.

ZŠ Všenory: 8/12, paní učitelka odpověděla shodně.

3. O práci dítěte jste nejčastěji informováni:/O práci dítěte nejčastěji informujete:

Zde už se odpovědi liší. Rodiče dětí z obou běžných ZŠ odpověděly shodně: „Pomocí zápisu v žákovské knížce.“ Rodiče dětí ve škole Začít spolu: „Osobní konzultací.“

ZŠ T. G. M.: 12/17, paní učitelka odpověděla shodně a dodala ještě možnosti „Telefonicky.“ A „Jinak.“

ZŠ Řevnice: 11/14, paní učitelka: „Osobní konzultací.“

ZŠ Všenory: 10/12, paní učitelka odpověděla shodně a dodala ještě možnost: „pomocí zápisu v žákovské knížce.“

4. Informace o práci svého dítěte považujete za:/Vaše informace pro rodiče o práci dítěte považujete za:

I zde jsou nejčastější odpovědi běžných ZŠ stejné: „Spíše dostatečnou.“, Začít spolu se liší: „Absolutně dostatečnou.“

ZŠ T. G. M.: 9/17, paní učitelka: „Spíše dostatečnou.“

ZŠ Řevnice: 7/14, paní učitelka: „Absolutně dostatečnou.“

ZŠ Všenory: 10/12, paní učitelka odpověděla shodně.

Odpovědi na otázku měly zajímavé výsledky. Ukázaly totiž, že paní učitelky si mohou často myslet, že rodiče dostatečně informují, ale těm se zdají být informace nedostatečné. Může tomu být však i naopak.

5. Bylo Vám někdy nabídnuto, abyste se přišli podívat přímo do výuky?/Nabídli jste někdy rodičům, aby se přišli podívat přímo do výuky?

Zde se odpovědi rodičů shodují „Ano, už jsem se s tímto návrhem setkal/a.“, odpovědi učitelek jsou ovšem úplně jiné.

ZŠ T. G. M.: 9/17, paní učitelka: „Ano, pravidelně.“

ZŠ Řevnice: 9/14, paní učitelka odpověděla shodně.

ZŠ Všenory: 7/12, paní učitelka: „Ne.“

6. Pokud Vám již bylo nabídnuto, využili jste této nabídky?/Pokud jste nabídku vyjádřili, přijali ji rodiče?

Zde jsou odpovědi rodičů i učitelů absolutně různorodé.

ZŠ T. G. M.: 13/17 „Ne, ale nabídka mě potěšila.“, paní učitelka odpověděla shodně: „Ne, ale nabídka je potěšila.“ a dodala: „Ano, jednou.“

ZŠ Řevnice: 5/14 „Ne, ale nabídka mě potěšila.“, paní učitelka: „Ano, několikrát.“

ZŠ Všenory: 4/12 „Ne, myslím, že bych neměl/a zasahovat do výuky.“, paní učitelka neodpověděla.

Odpovědi na otázku u ZŠ Všenory mě velice překvapily. Celá třetina rodičů souhlasí s názorem, že by neměli do výuky vůbec zasahovat, protože vše je věcí školy a učitelů.

7. Pokud jste již třídu během výuky navštívili, bylo Vám nabídnuto, abyste se aktivně zapojili? (např. asistovat nebo vyprávět o své profesi)/Pokud rodiče již třídu navštívili, nabídli jste jim aktivní účast při výuce (např. asistovat nebo vyprávět o profesi)

I zde jsou odpovědi velice různorodé.

ZŠ T. G. M.: 5/17 „Ne, ale nabídka mě potěšila.“, paní učitelka: „Ano, již několikrát, nabídku využili.“

ZŠ Řevnice: 4/10 „Ne, ale nabídka mě potěšila“, 4/10 „Ne, nepovažuji to za důležité.“, paní učitelka: „Ne, ale nabídka je potěšila.“

ZŠ Všenory: 3/12, paní učitelka neodpověděla.

Na tuto otázku jsem dostala velice málo odpovědí všeobecně, vzhledem k vazbě na předchozí otázku. V běžných školách rodiče školu příliš nenavštěvují a velice málo se aktivně účastní, v Začít spolu jsou rodiče často zváni, aby se přišli podívat a aktivně se

účastnit, ovšem nízká účast je způsobena hlavně obrovskou pracovní vyčížeností rodičů, nedostatek času jim to neumožňuje. Také je velký rozdíl v ročnících. Paní učitelka ze ZŠ T. G. M. potvrzuje, že v nižších ročnících rodiče navštěvují třídy pravidelněji, než je tomu v ročnících vyšších.

8. Náměty a nápady učitele/učitelky ke spolupráci:/Myslíte si, že Vaše náměty a nápady ke spolupráci jsou rodiči:

Zde se nejčastější odpovědi rodičů shodují: „Velmi vítám.“ ale odpovědi učitelek nikoliv.

ZŠ T. G. M.: 9/17, paní učitelka: „Spíše vítám.“

ZŠ Řevnice: 8/14, paní učitelka: „Spíše vítám.“

ZŠ Všenory: 6/12, paní učitelka neodpověděla.

V této otázce mnoho rodičů uvedlo také možnost shodnou s odpověďmi paní učitelek: „Spíše vítám.“

9. Vaše vlastní návrhy jsou:/Návrhy rodičů:

V této otázce jednoznačně vedou odpovědi rodičů: „Ještě jsem žádný návrh nepodal/a.“ Odpovědi učitelek se naprosto liší.

ZŠ T. G. M.: 11/17, paní učitelka: „Vítáte, již jste je využil/a.“

ZŠ Řevnice: 13/14, paní učitelka odpověděla shodně.

ZŠ Všenory: 11/12, paní učitelka: „Akceptujete je, ale nevítáte.“

Tyto odpovědi jsem až na výjimky očekávala. Zarazila mě ovšem odpověď paní učitelky ZŠ Všenory. Návrhy rodičů akceptuje, ale ještě spíše je nevítá, protože jich

bylo pravdu minimum. Rodiče jejích dětí ji znají pouhé dva měsíce, a tak podle ní nevznikl ještě dostatečný prostor pro tyto návrhy.

10. Setkali jste se někdy s tím, že by byly Vašemu dítěti zadány úkoly, při kterých mělo spolupracovat s Vámi?/Zadali jste dítěti někdy takový úkol, při kterém by mělo spolupracovat se svojí rodinou?

Odpovědi rodičů jsou nejvíce shodné: „Ano, již jsem se s takovým úkolem setkal/a.“, odpovědi učitelek se až na jednu liší.

ZŠ T. G. M.: 15/17, paní učitelka: „Ano, takové úkoly dávám často.“

ZŠ Řevnice: 8/14, paní učitelka odpověděla shodně.

ZŠ Všenory: 10/12, paní učitelka odpověděla shodně.

11. Myslíte si, že jsou podobné úkoly přínosem? (Svou volbu zdůvodněte.)

Tuto otázku jsem zařadila naprosto cíleně, protože odpovědi na ní zcela jasně vyjadřují pohled na spolupráci rodiny a školy. Až na výjimky

jsou odpovědi téměř všech rodičů souhlasné: „Ano, samozřejmě.“ Jako důvod rodiče nejčastěji uváděli, že se tak nejlépe dozví, o čem se dítě učí, může práci dítěti kontrolovat a pomáhá mu všeobecně se orientovat ve školní látce. Odpovědi učitelek jsou rovněž souhlasné.

ZŠ T. G. M.: 12/17, paní učitelka odpověděla shodně.

ZŠ Řevnice: 11/14, paní učitelka odpověděla shodně.

ZŠ Všenory: 10/12, paní učitelka odpověděla shodně.

Tato otázka je jednou z celkových třech, kdy rodiče a učitelky souhlasně odpovídají ve velkém počtu.

12. Vaši spolupráci se školou dítě:/Myslíte si, že děti spolupráci se svojí rodinou:

Rodiče i učitelé odpovídají souhlasně: „Vítá.“

ZŠ T. G. M.: 9/17, paní učitelka odpověděla souhlasně.

ZŠ Řevnice: 8/14, paní učitelka odpověděla souhlasně a dodává: „Vyžaduje.“

ZŠ Všenory: 7/12, paní učitelka odpověděla souhlasně.

I zde rodiče a učitelé odpovídají nejvíce stejně, ovšem často se objevuje odpověď: „Je mu to lhostejné.“

13. Seznamuje Vás učitel/ka s již probraným či plánovaným učivem?/Seznamuje rodiče s již probraným či plánovaným učivem:

Rodiče se většinou shodují, učitelky také.

ZŠ T. G. M.: 7/17 „Ano, pravidelně.“, paní učitelka odpověděla shodně.

ZŠ Řevnice: 8/14 „Ano, ale jen příležitostně (např. pokud je dítě nemocné).“, paní učitelka: „Ano, pravidelně.“

ZŠ Všenory: 8/12 „Ano, ale jen příležitostně (např. pokud je dítě nemocné).“, paní učitelka odpověděla souhlasně.

14. Dostáváte rady, jak s dítětem doma pracovat jak mu pomoci?/Dáváte rady, jak s dítětem doma pracovat, jak mu pomoci?

Zde se rodiče téměř shodují: „Ano, ale jen v případě potíží.“ V ZŠ Všenory byl stejný počet odpovědí: „Ne, pouze tehdy, vyžádám-li si je.“

ZŠ T. G. M.: 14/17, paní učitelka odpověděla souhlasně.

ZŠ Řevnice: 8/14, paní učitelka: „Ano, pravidelně.“

ZŠ Všenory: 4/10, 4/10, paní učitelka: paní učitelka: „Ano, ale jen v případě potíží.“

15. Myslíte si, že má smysl se školou spolupracovat?/Myslíte si, že má smysl s rodinou spolupracovat?

V této otázce, kromě několika málo výjimek, se sešly shodné odpovědi rodičů a učitelů všech škol: „Rozhodně ano.“ Jen několik rodičů zvolilo odpověď: „Spíše ano.“

ZŠ T. G. M.: 14/17, paní učitelka odpověděla souhlasně

ZŠ Řevnice: 12/14, paní učitelka odpověděla souhlasně

ZŠ Všenory: 8/12, paní učitelka odpověděla souhlasně

Z výsledků se dá zcela jasně vyvodit, že téměř všichni, jak rodiče, tak učitelé, jsou o důležitosti spolupráce naprosto jisti. Ovšem jakou podobu má mít, v tom se názory různí.

16. Spolupráce rodiny a škola je ve třídě Vašeho dítěte:/Spolupráce rodiny a školy je ve Vaší třídě rodinou:

Na tuto otázku jsou odpovědi spíše kladné, ovšem o tom, že je spolupráce zcela podporována je přesvědčena jen jedna učitelka.

ZŠ T. G. M.: 16/17 „Zcela podporována.“, paní učitelka: „Částečně podporována.“

ZŠ Řevnice: 9/14 „Částečně podporována.“, paní učitelka: Zcela podporována.“

ZŠ Všenory: 7/12 „Zcela podporována.“, paní učitelka: „Částečně podporována.“

Je zajímavé, že ve třídě Začít spolu a v ZŠ Všenory jsou učitelky v odpovědích spíše skromné, ovšem rodiče jsou zcela spokojeni se stávajícím stavem. Pouze v ZŠ Řevnice je tomu zcela naopak.

17. Měl/a by učitel/ka tuto spolupráci více podporovat?/Myslíte si, že věnujete spolupráci dostatečnou pozornost?

Tuto otázku jsem zařadila spíš jen jako doplňkovou, ovšem dostala jsem na ní nejzajímavější odpovědi. Ukázalo se, že tam, kde rodiče velice kladně hodnotí snahu o spolupráci, učitelky nejsou spokojeny se svými výsledky, co se spolupráce týče, a naopak tam, kde je učitelka spokojena, rodiče spíše nesouhlasí.

ZŠ T. G. M.: 15/17 „Ne, podporuje ji dostatečně.“, paní učitelka: „Ne, měl/a bych se jí více věnovat.“

ZŠ Řevnice: 8/14 „Ne, podporuje ji dostatečně.“, paní učitelka odpověděla souhlasně.

ZŠ Všenory: 7/12 „Ano, měl/a by jí věnovat větší pozornost.“, paní učitelka: „Ano, spolupráci se věnuji dostatečně.“

18. V jakém poměru by se měli rodiče a učitelé na spolupráci podílet? (můžete vyjádřit procenty, např. 50% rodiče-50% škola)

Mnoho rodičů se shoduje: „50%-50%, učitelky téměř také

ZŠ T. G. M.: 6/17, paní učitelka: „40% rodiče-60% škola.“

ZŠ Řevnice: 5/14, paní učitelka odpověděla souhlasně.

ZŠ Všenory: 6/12, paní učitelka: „40% rodiče-60% škola.“

Ostatní rodiče jsou toho názoru, že mnohem větší podíl na spolupráci by měla nést škola, pouze jeden rodič uvedl: „10% rodiče-90% škola.“ Nikdo z dotázaných nevedl možnost, že by škola měla nést menší podíl než rodiče. Tuto možnost jsem však ani neočekávala.

Z odpovědí z dotazníků je patrné, že účinná spolupráce rodiny a školy může účinně fungovat nejen na škole Začít spolu, ale i na běžných školách. Ovšem konkrétní

možnosti nabízí program Začít spolu, a účinně tak splňuje „Podmínky spolupráce školy a rodičů žáků“ stanovené RVP ZV. Potvrzuje to tak moji hypotézu, že program Začít spolu pomáhá učitelům se snadněji orientovat při plnění těchto podmínek. Nabízí mu konkrétní cestu, jak zefektivnit spolupráci mezi rodinou a školou. Na běžných školách se spolupráce také efektivně realizuje, ale rodiče většinou nemají tolik podnětů ke spolupráci, většinou nevědí, jak by se mohli zapojit. V programu Začít spolu a jeho „Standardech pro zapojení rodiny“ vidím velký přínos ve vztahu rodina-škola.

7.2 Rozhovor

Jako doplňující metodu jsem zvolila rozhovor. Všechny tři rozhovory s učitelkami vznikaly v době, kdy jsem dostala zpět dotazníky od rodičů. 10 otázek jsem měla připravených předem, ovšem v konečném důsledku jsem se tímto plánem jen inspirovala, protože paní učitelky byly vesměs velmi komunikativní, a tak jsem rozhovor rozšiřovala o další doplňující otázky, struktura se měnila tak, aby výsledný efekt byl co největší, abych zjistila co nejvíce.

1. Kolik je ve třídě dětí, kolik z nich má SPÚ?
2. Jaké jsou podle vás vztahy s rodiči?
3. Spolupracujete s rodinou? Jak?
4. Jaké jsou konkrétní akce, které organizujete?
5. Jaké jsou reakce rodičů na vaše návrhy?
6. Dostali jste nějaké návrhy od rodičů?
7. Zrealizovali jste je?
8. Máte nějaké konkrétní nápady, jak spolupráci ještě více rozvíjet?
9. Do jaké míry by se měli rodiče podílet na výchovně vzdělávacím procesu?
10. Myslíte si, že spolupracovat s rodiči je náročné na přípravu, na učitele?

Na všechny rozhovory jsem měla v průměru 1 hodinu času. Vždy jsem se setkala s vlídným přijetím. Překvapila mě naprostá otevřenost paní učitelky ZŠ T. G. M. Mgr. Blanky Větrovcové, která byla připravena mi poskytnout všechny informace, o které jsem ji žádala. Nabídla mě návštěvu třídy během vyučování, protože tak nejlépe uvidím, jak to v její třídě v praxi vypadá. V jejím případě jsem se předem připravenými otázkami pouze inspirovala. Napadala mě další a další témata, ke kterým má mnoho, co říct. Výsledky tohoto setkání mi byly opravdu cenným materiálem nejen k této diplomové práci.

Nejvíce mě zaujala odpověď na otázku paní učitelky Mgr. Blanky Větrovcové:

„Jaké jsou podle Vás vztahy s rodiči?“

„Myslím si, že máme vztahy dobré, víte, ono nejvíce záleží na lidech. Osobní styk s rodiči považuji za nutný, je třeba se navzájem poznat, různé netradiční slavnosti dávají dobrý podklad. Podle mého názoru se ovšem nesmí nic přehánět. Vztahy s rodiči samozřejmě musí být dobré, ale všechno má své hranice. Není dobré, když jsou vztahy příliš úzké. A je to právě učitel, kdo by měl hranice tvořit a udržet. Je potřeba řídit se určitými pravidly.“

Paní učitelka se dále rozhovořila o nepsaných pravidlech, která je třeba dodržovat při komunikaci s rodiči. Podle ní je zásada kvalitní komunikace základ pro efektivitu spolupráce.

Paní učitelka Jana Drtikolová o vztahu s rodiči:

„Co je podle tebe tedy úplně nejdůležitější pro vztah s rodiči, pro kvalitní komunikaci a účinnou spolupráci?“

„Podle mého názoru je dobré dostat se s rodiči na společnou vlnu. Musíme pochopit jeden druhého. Pak také ta autorita, o které jsem mluvila. Je podle mě velmi důležitá, učitel musí být respektován jako někdo, kdo jejich děti vzdělává. Pokud vztahy mezi rodiči a učiteli fungují, cesta ke spolupráci je otevřená. Je důležité se ale nenechat odradit. Samozřejmě, je to dost náročné, ale vždycky záleží na lidech, a to platí všeobecně.“

Paní učitelka mluvila o autoritě, která by podle ní měla platit ve vztahu rodič-učitel. Na malé škole rodinného typu je prý vztah velice důležitý, ale měla by být pevně stanovena pravidla. Podle ní není dobré, když mají rodiče nad učitelem velkou „moc“ a diktují si podmínky, podle kterých by se měl učitel řídit.

Celý rozsah rozhovorů se všemi třemi učitelkami uvádím v **Příloze č. 3**.

8. Závěr výzkumu

Dotazníky a rozhovory mi byly cenným materiálem pro vytvoření praktické části této diplomové práce. Hodně jsem přemýšlela o všech cílech, které jsem si stanovila. Zcela záměrně jsem si vybrala jednu třídu, která pracuje podle programu Začít spolu, a dvě běžné třídy v mimopražských základních školách.

Jak výzkum ukázal, nejlépe je na tom se spoluprací třída Začít spolu. Je to samozřejmě dáno strategiemi a celkovým pojetím tohoto programu. Přímou nabízí různé možnosti, jak se mohou rodiče zapojovat a jak mohou být nápomocní. Obsahuje standardy, jasně pojmenovaná kritéria, které jsem zmínila v kapitole **4.1 Standardy pro zapojení rodiny v programu Začít spolu v porovnání s „Podmínkami spolupráce školy a rodičů žáků“**.

Nyní se nabízí stanovisko, že ostatní běžné školy spolupráci tolik nepodporují. Z výzkumu je ovšem patrné, že i škola, která nepracuje s žádným z inovativních programů, ale podle běžných metod, se může aktivně podílet na rozvoji spolupráce s rodinou. Předčilo to tak mé očekávání, že kontrast bude naprosto jasný a že rozdíl bude opravdu velký. Velkou výhodou škol Začít spolu ale spatřuji v možnostech konkrétních realizací. Podle výsledků z dotazníku, které vyplňovali rodiče dětí, které chodí do třídy Začít spolu, samotní rodiče zájem participovat na výuce mají. Časové možnosti jim však nedovolují se aktivně účastnit. Rodiče dětí, které navštěvují běžnou školu, se o spolupráci také zajímají, ale v mnohem menší míře. Někteří by se rádi zúčastnili, pokud by jim byla vyjádřena konkrétní nabídka. Často ale sami nevědí, jak by mohli do výuky přispět. Jako nejčastější důvod uvedli, že nejsou učitelé, a nevědí tedy, jak s dětmi jednat a co jim vlastně říci.

Učitel je ten, který by měl rodiče a ostatní rodinné příslušníky zaktivizovat, poradit jim, nabídnout možnosti. V tomto případě nezáleží na programu, podle kterého škola a třída pracují. Záleží na lidech. Záleží na konkrétním učiteli a pedagogickém pracovníkovi, který je v přímém kontaktu s rodiči, jak bude s materiálem, který má, zacházet. Být učitelem s sebou nese mnoho povinností a zodpovědností. Je samozřejmě možné pracovat podle běžných metod a do výuky nepřinášet nic doplňujícího, ale pokud se bude učitel snažit dát něco víc, bude to mít velký vliv na jeho práci.

Nezáleží tedy na programu, kterého se učitel více či méně drží, záleží především na něm samotném, kterým směrem se dá. Programy jsou však velmi potřebné, neboť nabízejí možnosti, pomáhají vést, ukazují cestu, kterou se může učitel inspirovat. Je dobře, že v dnešní době má učitel mnoho na výběr. Pochopitelně záleží na možnostech a podmínkách školy, ale velkou část odpovědnosti, nejen za podobu výchovně-vzdělávacího procesu, nese právě učitel.

9. Vlastní zkušenosti a reflexe

Volba školy, kterou jsem zvolila v rámci splnění souvislé pedagogické praxe, byla zcela nezáměrná. Již dříve jsem slyšela o programu Začít spolu, ale nikdy jsem se do podrobností nezajímala o tento ani žádný jiný inovativní program. Hned při prvním vstupu do třídy však bylo patrné, že se nejedná o běžnou třídu běžné školy. Po několika hodinách náslechu a rozhovoru s vyučující paní učitelkou mi bylo zcela jasné, že se principy liší od výuky na většině běžných škol, které jsem během studia na Pedagogické fakultě absolvovala.

Když přišlo na řadu mé vlastní pedagogické působení ve třídě Začít spolu, nejvíce jsem se obávala toho, jak s dětmi budu komunikovat, jaký vyučovací styl mám zvolit, abych dosáhla svého cíle. Po první hodině, kterou jsem odučila mi bylo jasné, že frontální výuka není zcela běžnou záležitostí, děti jsou zvyklé pracovat jiným způsobem. Zdálo se, jako by děti byly příliš hlučné, jako by se málo soustředily na práci. Po konzultaci s paní učitelkou, která se připravila na další hodiny, které jsem měla odučit jsem postupně zjišťovala, na jakých principech stojí program Začít spolu, podle kterých kritérií se řídí. Další hodiny, které jsem vyučovala, už probíhaly v zcela jiném duchu. Musela jsem se s programem a jeho standardy nejdříve seznámit, abych se lépe orientovala.

Prvkem, který mě velmi zaujal byla právě komunikace s rodiči. Všimla jsem si, že paní učitelka je v kontaktu s rodiči pravidelně, využívá všech dostupných možností, jak informovat rodiče o dění ve třídě, o dílčích úspěších dítěte. Spolupráce školy a rodiny tedy byla zřejmá v celém průběhu výchovně vzdělávacího programu.

Byla jsem svědkem situace, kdy do třídy přišla maminka jednoho z žáků, která přišla dětem vyprávět o citech, o lásce. Přesto, že to byla 3. třída ZŠ – tedy jednalo se spíše o děti mladší, pojala svou „přednášku“ přiměřeně a dětem se velice líbila. S učitelkou se ovšem nejdříve domluvila na časových možnostech a tématu. Děti se zrovna zabývali lidským tělem, které bylo takovým měsíčním projektem. Maminka zprvu vyprávěla o srdíčku, jaké má funkce a k čemu nám slouží, poté ovšem plynule přešla k původnímu záměru. Přinesla si také spoustu svých vlastních pomůcek – látek a sátek, pomocí kterých dětem vyprávěla.

Během mé souvislé pedagogické praxe jsem měla možnost se také aktivně zapojit do podobné akce. Jak již bylo výše zmíněno, děti se zabývaly projektem „Lidské tělo“. Protože jsem tehdy pracovala jako dispečerka dopravní zdravotnické služby, měla jsem mnoho kontaktů a připravila jsem dětem překvapení v podobě setkání s řidičem-záchranářem a také ukázkou sanitního vozu, který přijel až na školní dvůr, a některých záchranných metod. Celé povídání (původně naplánováno na jednu vyučovací hodinu) se ale protáhlo na tři, protože zájem dětí nebral konce. Zpětnou vazbou, zda si něco děti opravdu zapamatovaly, byl závěrečný test, kterým mi žáci dokázali, jak moc pro ně návštěva znamenala a kolik si díky ní pamatují.

V průběhu praxe jsem mohla zaznamenat ještě jeden zajímavý jev, kdy rodič plnil vlastně funkci asistenta. Kromě učitelky, asistentky tak byla přítomna výuce ještě maminka jednoho žáka, který měl jednoznačné problémy s chováním. Nevím přesně, které poruchy chlapec měl, ale byl velice neklidný, dokázal být i agresivní vůči ostatním dětem. Maminka byla ve třídě přítomna neustále. Během celého vyučovacího dne. Většinou měla na práci svoje vlastní studium pedagogické psychologie, zasahovala pouze v případě, že nastal problém. Byla jsem svědkem několika takovýchto konfliktních situací, kdy jsem opravdu nevěděla, co bych si s chlapcem jako učitelka počala. Maminka ovšem zafungovala skvěle a během chvilky si svého syna zklidnila. Vzhledem k faktu, že maminka je přítomna vyučování již od začátku povinné školní docházky, tedy třetím rokem, ostatní děti na ni reagovaly jako na běžného člena vyučovacího procesu. Občas za ní přišly s radou (týkalo se to ovšem spíše činností v centrech aktivit), ale jinak ji vnímaly naprosto přirozeně a samozřejmě. Tento způsob je také možný, ale ne obvyklý. Valná většina rodičů nechce a ani nemůže celému vyučování asistovat. V tomto případě se však jednalo o chlapce s poruchou, který by měl za jiných okolností pravděpodobně nárok na zvláštní asistentku, která by se starala jen o něj, seděla by vedle něj v lavici a neustále by ho kontrolovala. Zda je tento nepřetržitý kontakt s matkou v tomto případě produktivní či naopak, to se ukáže až s odstupem času. Podle nových přezkoumání v pedagogicko-psychologické poradně totiž odborník doporučil aktivní účast matky během vyučování až do konce školní docházky.

Právě v tom vidím velký přínos programu Začít spolu, jeho pedagogický přístup orientovaný na dítě, který jsem měla možnost vidět přímo v terénu. Je realizován

individuálním přístupem učitele ke každému dítěti, spolupracuje s rodinnými příslušníky tak, aby mohl zajistit optimální vývoj každého jedince.

10. Závěr

Během svých studií jsem měla možnost navštívit mnoho různých škol městských i venkovských, velkých i malých, sídlištních i malotřídek, těch, které pracují podle nejrozličnějších inovativních programů i těch, které jsou zcela běžné.

Pocházím z učitelské rodiny, a tak mám možnost vše konzultovat z různých pohledů. Výchova a vzdělávání je nesmírně odpovědná činnost, není to „pouhé“ povolání, je to svým způsobem poslání. Učitel má obrovský vliv na děti, které učí, škola je první institucí, se kterou se malé dítě setkává. V úvodu práce jsem se hojně zmiňovala o rodině, jako o primární skupině, jejíž funkce a význam pro dítě jsou zcela nezpochybnitelné. Další sociální skupinou (nemluvě o mateřské škole), se kterou se dítě obvykle setkává, je školní prostředí. V našich podmínkách je školní docházka povinná. Mnoho rodičů od školy očekává, že kromě vzdělávací funkce bude zastupovat ještě funkci výchovnou, a to v plném rozsahu. O důležitosti funkce výchovně-vzdělávací není pochyb, do jaké míry by však škola měla tuto funkci plnit? Mělo by si dítě vše tzv. „přinést“ ze školy? Naučí ho tam nejen jak psát, číst, počítat, ale také jak se chovat?

V této diplomové práci jsem si kladla za cíl zjistit, jaká je současná situace v oblasti spolupráce školy a rodiny, jak mohou tuto spolupráci ovlivnit vztahy mezi rodiči a učiteli, jakým způsobem by tato spolupráce měla být efektivně rozvíjena. Zmapovala jsem současný stav vztahu rodič-učitel-dítě, popsala jsem možné podoby spolupráce rodiny a školy v programu Začít spolu. Výzkumem v praktické části jsem dokázala, že spolupráce mezi rodinou a školou může zcela dostatečně fungovat i v běžných školách, kde by se v porovnání se školami, které pracují podle inovativních programů, dal očekávat velký rozdíl. Výzkumy však potvrdily moji hypotézu, že co se týče oblasti spolupráce rodiny a školy, hlavním činitelem je vždy učitel, který by měl nabízet konkrétní možnosti, jak účinně rozvíjet vztahy s rodiči. Ukázalo se, že právě tyto vztahy jsou velmi podstatné pro efektivitu spolupráce rodinného a školního prostředí.

Dále jsem se zabývala Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání a jím formulovanými „Podmínkami pro spolupráci školy a rodičů žáků“ v porovnání se „Standards pro zapojení rodiny“ v programu Začít spolu. Rámcový vzdělávací program nastiňuje obecná kritéria těchto všeobecných podmínek, které je nutné splňovat

k zefektivnění spolupráce mezi rodinným a školním prostředím. RVP ZV však blíže neurčuje, jakým způsobem by měly tyto podmínky být realizovány. Zde se ukazuje program Začít spolu jako jedinečný v realizaci podmínek RVP ZV. Nabízí konkrétní možnosti, jak by měl učitel a další pedagogičtí pracovníci postupovat, při naplňování efektivní spolupráce s rodinami. „Standardy pro zapojení rodiny“ programu Začít spolu dokreslují, detailně rozpracovávají a ukazují možné cesty. Co se týče této oblasti, tedy oblasti spolupráce školy a rodiny, není bezpodmínečně nutné, aby škola pracovala podle některého inovativního programu. Ukazuje se však mnohem účinnější, pokud se škola programem řídí a učitel, i přes to, že tyto programy na něj kladou větší nároky, se může v této oblasti lépe orientovat. Výzkumem jsem potvrdila, že program Začít spolu se v oblasti spolupráce a vztahů školy s rodinou jeví jako velkým pomocníkem při realizaci a vývoji vztahů mezi těmito dvěma stranami. Ve škole Začít spolu je spolupráce školy s rodinou přece jen aktivně realizována, rodiče dostávají více podnětů a nabídek, jak se mohou zapojit. V běžné škole se učitelé také mnohdy snaží o rozvoj spolupráce s rodiči, avšak tato spolupráce se nejeví tolik rozvíjející jako je tomu ve škole Začít spolu. Právě tím, že tento program nabízí konkrétní možnosti, ulehčuje učiteli orientaci a vede ho přímo k utváření a rozvoji partnerského vztahu.

Během svých studií na Pedagogické fakultě UK jsem mohla pozorovat a také učit v různých typech škol. Nejčastěji to bylo v běžných školách. Nabídka realizovat souvislou pedagogickou praxi na základní škole, která pracuje podle programu Začít spolu mě velmi zaujala, ale zároveň jsme se trochu obávala toho, jestli to jako na začínajícího učitele bez větších zkušeností nebude příliš náročné. Dnes nesmírně vděčím za příležitost, že jsem si v takové škole mohla vyzkoušet metody práce, na které jsou děti ze Začít spolu zvyklé. Tento program mě velmi zaujal, nejen tím, že respektuje dítě jako partnera, jeho pedagogickým přístupem orientovaným na dítě, ale i jeho obecnými východisky a principy. I přes to, že může být pro učitele velmi náročný, pokud bych měla možnost jít učit do některé ze škol Začít spolu, určitě bych neodmítla. Je to právě tento program, který mě přesvědčil o nesmírné důležitosti a potřebnosti této profese. Pokud by mi nebylo dopřáno učit ve škole Začít spolu, ráda bych se uplatnila v kterékoli běžné škole, kde by byly dveře spolupráci s rodiči otevřené, kde bych mohla budovat a rozvíjet vztah s rodinami dětí.

ODKAZY

- 1 – ČERVENKA, J. Hodnotové orientace v naší společnosti. In *Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2004 [cit. 2006-11-19]. Dostupné na WWW:<
http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100044s_cervenka-hodnoty.pdf>
- 2 – DAVID, R. *Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika: mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty: rodina a základy rodinného práva*. Nakladatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-076-8
- 3 – *Rodinná politika pro Českou republiku: Alternativní koncepce rodinné politiky* [online]. Praha: Občanský institut, 2005 [cit. 2006-10-16]. Dostupné na WWW:<
<http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=833>>
- 4 – *Statistická ročenka 2005: Rozvody podle počtu nezletilých dětí z manželství* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2006 [cit. 2006-10-25]. dostupné na WWW:<
[http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/2400221EF5/\\$File/0408.xls](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/2400221EF5/$File/0408.xls) >
- 5 – HAŠKOVÁ, H. Pracující matky a genderové role ve výsledcích mezinárodního longitudinálního výzkumu: Postoje k genderovým rolím a kombinaci zaměstnání a mateřství. In *Fenomén bezdětnosti v kontextu společenských změn v ČR* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, Výzkumné oddělení Gender&sociologie, 2005 [cit. 2006-10-29]. Dostupné na WWW:<
<http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005122202> >
- 6 – *Vzdělání a zaměstnanost žen v ČR podle výsledků SLDB 2001: Život žen a mužů z pohledu SLDB 2001* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2005 [cit. 2006-10-25]. Dostupné na WWW:<
[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9A0041F6D2/\\$File/111004a14.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9A0041F6D2/$File/111004a14.pdf)>
- 7 – KREJČOVÁ, V.; KARGEROVÁ J. Individualizace a schopnosti dítěte. In *Vzdělávací program Začít spolu – metodický průvodce pro I. stupeň ZŠ*. Praha: Portál, 2003, s. 40-41. ISBN 80-7178-695-0

POUŽITÁ LITERATURA

- BLÁHA, A.I. *Dnešní krise rodinného života*. Brno: Česká grafická Unie, 1941.
- ČAPEK, K. *Hovory s T.G.M.* Praha: Čs. Spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0170-X.
- HELUS, Z. Humanizace školy – samozřejmost, či rozporuplná výzva. *Pedagogická revue*, 2003, roč. 55, č. 5, s. 427-440 ISSN 1335-1982
- KREJČOVÁ, V.; KARGEROVÁ, J. *Vzdělávací program Začít spolu – metodický průvodce pro I. stupeň ZŠ*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-695-0
- LUKAVSKÁ, E. *Pozor, děti!* Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-52-X
- MONTESSORI, M. *Tajuplné dětství*. Praha: SPS, 1998. ISBN 80-86189-00-7
- MIŠÍKOVÁ, J.; UHROVÁ V. *Dítě a detstvo v ľudskej spoločnosti*. In KOLLÁRIKOVÁ, Z.; PUPALA, B. (Eds.). *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál 2001, s. 23-55. ISBN 80-7178-585-7
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*. Praha: ÚIV, 2001. ISBN 80-211-0372-8
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-1
- SPIPKOVÁ, V. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-942-9
- STRAKOVÁ, J. *Vliv rodinného zázemí žáků a podmínek výuky na výsledky žáků*. In *Vědomosti a dovednosti pro život. Čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost patnáctiletých žáků v zemích OECD*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2002. ISBN 80-211-0411-2
- TOMAN, P. *S profesorem Matějčkem o dnešní rodině*. Praha: Telegraf, 2000.

ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY

Colorado State University [online]. Colorado, United States of America: Colorado State University, Posl. úpravy 9. 11. 2006 [cit. 2006-11-01]. Dostupné na WWW: <<http://welcome.colostate.edu/>>

Harvard University [online]. Harvard, United States of America: Harvard University. [cit. 2006-11-01]. Dostupné na WWW:< <http://www.harvard.edu/>>

Národní zpráva o rodině 2004 [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 2006-10-10]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf>

University of Cambridge [online]. Cambridge, United Kingdom: University of Cambridge [cit. 2006-11-01]. Dostupné na WWW:< <http://www.cam.ac.uk/> >

Université Laval [online]. Québec, Canada: Université Laval, Posl. úpravy 16. 11. 2006 [cit. 2006-11-01]. Dostupné na WWW:< <http://www.ulaval.ca/> >

Université de Sheerbrooke [online]. Québec, Canada: Université de Sheerbrooke. [cit. 2006-11-01]. Dostupné na WWW:< <http://www.usherbrooke.ca/>>

Příloha č. 1 – Dotazník pro učitele

Dotazník pro učitele

Vážené paní učitelky, vážení páni učitelé,

dotazník, který držíte v ruce, je praktickou částí diplomové práce na téma „Spolupráce rodiny a školy“. Obracím se na Vás s prosbou o jeho vyplnění, Vaše názory a připomínky mi budou cenným podkladem pro výzkum kvality vztahů a spolupráce mezi rodinným a školním prostředím.

Děkuji Vám za zamyšlení a čas, který jste věnovali tomuto dotazníku. Pokud Vás budou zajímat výsledky tohoto výzkumu, kontaktujte mě prosím na e-mailové adrese: hudcova.lenka@seznam.cz.

Lenka Hudcová

1. Vítáte přítomnost rodičů ve škole?

- a.) ano, vždy
- b.) pouze tehdy, jsem-li domluven/a na schůzce
- c.) nevím, spíše ne
- d.) vůbec ne

2. V kontaktu s rodiči jste:

- a.) velmi často
- b.) vždy, když je potřeba
- c.) jen tehdy, vznikne-li nějaký problém
- d.) pouze na třídních schůzkách

3. O práci dítěte nejčastěji informujete?

- a.) osobní konzultací
- b.) pomocí zápisů v žákovské knížce
- c.) telefonicky
- d.) mailem nebo dopisem
- e.) jinak:.....

4. Vaše informace pro rodiče o práci dítěte považujete za:

- a.) absolutně dostatečné
- b.) spíše dostatečné
- c.) spíše nedostatečné
- d.) absolutně nedostatečné

5. Nabídli jste někdy rodičům, aby se přišli podívat přímo do výuky?

- a.) ano, pravidelně
- b.) ano, nabídku jsem vyjádřil/a
- c.) ne

6. Pokud jste nabídku vyjádřili, přijali ji rodiče?

- a.) ano, několikrát
- b.) ano, jednou
- c.) ne, ale o nabídce uvažovali
- d.) ne, myslím si, že by neměl/i zasahovat do výuky

7. Pokud rodiče již třídu navštívili, nabídli jste jim aktivní účast při výuce?

(např. asistovat nebo vyprávět o profesi)

- a.) ano, již několikrát, nabídku využili
- b.) ano, ale nabídku ještě nevyužili
- c.) ne, ale nabídka je potěšila
- d.) ne, nepovažuji to za důležité

8. Myslíte si, že Vaše náměty a nápady ke spolupráci jsou rodiči:

- a.) velmi vítány
- b.) spíše vítány
- c.) spíše nevítány
- d.) vůbec nevítány

9. Návrhy rodičů:

- a.) vítáte, již jste je využil/a
- b.) vítáte, ale ještě využity nebyly
- c.) akceptujete je, ale nevítáte
- d.) zcela neakceptujete
- e.) ještě jsem žádný návrh nedostal/a

Napište příklad návrhu rodičů:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. Zadali jste dítěti někdy takový úkol, při kterém by mělo spolupracovat se svojí rodinou:

- a.) ano, takové úkoly dáváte často
- b.) ano, již jsem takové úkoly zadal/a
- c.) ne

11. Myslíte si, že jsou podobné úkoly přínosem? (Svou volbu zdůvodněte.)

- a.) ano, samozřejmě

.....

- b.) ano, ale

.....

- c.) spíše ne, protože

.....

- d.) určitě ne, protože

.....

12. Myslíte si, že děti spolupráci se svoji rodinou:

- a.) vyžaduje
- b.) vítá
- c.) je mu to lhostejné
- d.) spíše odmítá
- e.) jednoznačně odmítá

13. Seznamujete rodiče s již probraným či plánovaným učivem?

- a.) ano, pravidelně
- b.) ano, ale jen příležitostně (např. pokud je dítě nemocné)
- c.) ne, jen na jejich vyžádání
- d.) ne, vůbec

14. Dáváte rady, jak s dítětem doma pracovat, jak mu pomoci?

- a.) ano, pravidelně
- b.) ano, ale jen v případě potíží
- c.) ne, pouze tehdy, vyžádám-li si je rodič sám
- d.) ne, vůbec

15. Myslíte si, že má smysl s rodinou spolupracovat?

- a.) rozhodně ano
- b.) spíše ano
- c.) spíše ne
- d.) ne

16. Spolupráce rodiny a školy je ve Vaší třídě rodinou:

- a.) zcela podporována
- b.) částečně podporována
- c.) spíše nepodporována
- d.) vůbec nepodporována

17. Myslíte si, že věnujete spolupráci dostatečnou pozornost?

- a.) ano, spolupráci se věnuji dostatečně
- b.) ne, měl/a bych se jí víc věnovat

18. V jakém poměru by se měli rodiče a učitelé na spolupráci podílet? (můžete vyjádřit procenty, např. 50% rodiče – 50% škola)

.....
.....
.....

Pokud máte nějaké připomínky či další návrhy, zde je prostor pro Vaše vyjádření:

Za vyplnění dotazníku předem děkuji.

Příloha č. 2 – Dotazník pro rodiče

Dotazník pro rodiče

Vážení rodiče,

dotazník, který držíte v ruce, je praktickou částí diplomové práce na téma „Spolupráce rodiny a školy“. Obracím se na Vás s prosbou o jeho vyplnění, Vaše názory a připomínky mi budou cenným podkladem pro výzkum kvality vztahů a spolupráce mezi rodinným a školním prostředím.

Děkuji Vám za zamyšlení a čas, který jste věnovali tomuto dotazníku. Pokud Vás budou zajímat výsledky tohoto výzkumu, kontaktujte mě prosím na e-mailové adrese: hudcova.lenka@seznam.cz.

Lenka Hudcová

1. Cítíte se ve škole vítáni?

- a.) ano, vždy
- b.) pouze tehdy, jsem-li domluven/a na schůzce
- c.) nevím, spíše ne
- d.) vůbec ne

2. V kontaktu s učitelem jste:

- a.) velmi často
- b.) vždy, když je potřeba
- c.) jen tehdy, vznikne-li nějaký problém
- d.) pouze na třídních schůzkách

3. O práci dítěte jste nejčastěji informováni?

- a.) osobní konzultací
- b.) pomocí zápisů v žákovské knížce
- c.) telefonicky
- d.) mailem nebo dopisem
- e.) jinak:.....

4. Informace o práci svého dítěte považujete za:

- a.) absolutně dostatečnou
- b.) spíše dostatečnou
- c.) spíše nedostatečnou
- d.) absolutně nedostatečnou

5. Bylo Vám někdy nabídnuto, abyste se přišli podívat přímo do výuky?

- a.) ano, pravidelně
- b.) ano, už jsem se s tímto návrhem setkal/a
- c.) ne

6. Pokud Vám již bylo nabídnuto, využili jste této nabídky?

- a.) ano, několikrát
- b.) ano, jednou
- c.) ne, ale nabídka mě potěšila
- d.) ne, myslím asi, že bych neměl/a zasahovat do výuky

7. Pokud jste již třídu během výuky navštívili, bylo Vám nabídnuto, abyste se aktivně zapojili? (např. asistovat nebo vyprávět o své profesi)

- a.) ano, o nabídce uvažuji
- b.) ano, ale o nabídce neuvažuji
- c.) ne, ale nabídka mě potěšila
- d.) ne, nepovažuji to za důležité

8. Náměty a nápady učitele/učitelky ke spolupráci:

- a.) velmi vítám
- b.) spíše vítám
- c.) spíše nevítám
- d.) vůbec nevítám

9. Vaše vlastní návrhy jsou:

- a.) vítány, učitel/ka je již využila
- b.) vítány, ale ještě využity nebyly
- c.) akceptovány, ale ne vítány
- d.) zcela neakceptovány
- e.) ještě jsem žádný návrh nepodal/a

Napište příklad Vašeho návrhu:.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

10. Setkali jste se někdy s tím, že by byly Vašemu dítěti zadány úkoly, při kterých mělo spolupracovat s Vámi?

- a.) ano, takové úkoly dostává často
- b.) ano, již jsem se s takovými úkoly setkal/a
- c.) ne

11. Myslíte si, že jsou podobné úkoly přínosem? (Svou volbu zdůvodněte.)

- a.) ano, samozřejmě

.....

- b.) ano, ale

.....

- c.) spíše ne, protože

.....

- d.) určitě ne, protože

.....

12. Vaši spolupráci se školou dítě:

- a.) vyžaduje
- b.) vítá
- c.) je mu to lhostejné
- d.) spíše odmítá
- e.) jednoznačně odmítá

13. Seznamuje Vás učitel/ka s již probraným či plánovaným učivem?

- a.) ano, pravidelně
- b.) ano, ale jen příležitostně (např. pokud je dítě nemocné)
- c.) ne, jen na mé vyžádání
- d.) ne, vůbec

14. Dostáváte rady, jak s dítětem doma pracovat, jak mu pomoci?

- a.) ano, pravidelně
- b.) ano, ale jen v případě potíží
- c.) ne, pouze tehdy, vyžádám-li si je
- d.) ne, vůbec

15. Myslíte si, že má smysl se školou spolupracovat?

- a.) rozhodně ano
- b.) spíše ano
- c.) spíše ne
- d.) ne

16. Spolupráce rodiny a školy je ve třídě Vašeho dítěte:

- a.) zcela podporována
- b.) částečně podporována
- c.) spíše nepodporována
- d.) vůbec nepodporována

17. Měl/a by učitel/ka tuto spolupráci více podporovat?

- a.) ano, měl/a by jí věnovat větší pozornost
- b.) ne, podporuje ji dostatečně

18. V jakém poměru by se měli rodiče a učitelé na spolupráci podílet? (můžete vyjádřit procenty, např. 50% rodiče – 50% škola)

.....
.....
.....

Pokud máte nějaké připomínky či další návrhy, zde je prostor pro Vaše vyjádření:

Za vyplnění dotazníku předem děkuji.

Příloha č. 3 – Záznam rozhovorů

1. ZŠ T. G. M. – rozhovor s Mgr. Blankou Větrovcovou

„Kolik máte ve třídě, kolik má SPÚ a které poruchy to jsou?“

„Děti mám v současné době 21, 2 mají individuální vzdělávací plán, 4 mají různé typy poruch dys, dyslexie, dysortografie. Mám tu také žáka, který má evidentně poruchy chování, ale nemá to potvrzené, je ovšem velice inteligentní.“

„Jaké jsou podle Vás vztahy s rodiči?“

„Myslím si, že máme vztahy dobré, víte, ono nejvíce záleží na lidech. Osobní styk s rodiči považuji za nutný, je třeba se navzájem poznat, různé netradiční slavnosti dávají dobrý podklad. Podle mého názoru se ovšem nesmí nic přehánět. Vztahy s rodiči samozřejmě musí být dobré, ale všechno má své hranice. Není dobré, když jsou vztahy příliš úzké. A je to právě učitel, kdo by měl hranice tvořit a udržet. Je potřeba řídit se určitými pravidly.“

„Jaká pravidla máte na mysli?“

„Jde o nepsaná pravidla komunikace. Rodiče musí učitele pořád brát jako autoritu, i když jsme partnery, vzájemná úcta by se neměla ze vztahu nikdy vytratit. Pokud je učitel trochu vnímavý, vidí dětem do rodinného zázemí, včas odhalí problém, ale nesmí to samozřejmě nijak zneužít.“

„Rodiče se mezi sebou tedy znají...“

„Ano, znají, když jsou rodiče kamarádi, i děti se potom přátelí. Lépe se pak se všemi pracuje. Pokud někdo slaví narozeniny, přijde skoro celá třída. Rodiče si mohou předávat cenné zkušenosti a plánovat, které akce bychom mohli do budoucna zorganizovat.“

„Spolupracujete s rodinou? Jak?“

„No samozřejmě, pracuji s programem Začít spolu, a ten je přímo postaven na principech spolupráce školy a rodiny. Rodiče se na různých akcích střídají, nejsou to pořád ti samí, kteří se zapojují. Bohužel, mám hodně dětí, jejichž rodiče jsou hodně zaneprázdnění, nemají čas, ale rádi by se zapojili. Kromě klasických akcí, jako jsou vánoční a velikonoční besídky organizujeme pouštění draků, jezdíme hodně na školy v přírodě, jezdíme na různé druhy výletů, kde nás rodiče hojně doprovází. Nejraději mám, když se rodiče chodí dívat přímo do výuky. Často se mi stává, že rodiče mění názory, když vidí na vlastní oči, jak s dětmi pracuji, co děláme, jak se projevují atd.“

„Jak s rodiči nejčastěji komunikujete? V dotazníku jste uvedla více možností.“

„Ano, komunikuji různě. Preferuji především osobní kontakt, ale záleží na možnostech rodičů. Někteří opravdu nemají čas přijít do školy, někdy se setkáme i na kávě. Pro některé rodiče může být školní prostředí svazující, cítí se nesví, nemohou otevřeně hovořit. Když si spolu vypijeme šálek kávy, většinou obavy opadnou a rodič se mnou hovoří otevřeně, mám s tím dobré zkušenosti. Rodiče mě mohou kontaktovat prakticky kdykoliv, všichni mají mé telefonní číslo a také ho využívají.“

„Když jsem přicházela, právě jste telefonovala s maminkou dítěte...“

„Ano, to je přesně ten případ. Psali jsme písemku a maminka žáka, který má problémy s učením, dostal na jeho možnosti dobrou známku. Maminka zřejmě nebyla spokojena, proto se mnou chtěla všechno prokonzultovat.“

„Jak rodiče reagují na Vaše návrhy? Podporují je?“

„Víte, nejvíce záleží na aktuálních možnostech rodičů. Oni pomoc často přislíbí, ale bohužel už se nenajde prostor pro realizaci. Většinou se setkávám s kladnými ohlasy, rodiče mě podporují. Jak už jsem ale řekla, jsou zaneprázdnění, a to je hlavní problém. Také musím říct, že v nižších ročnících byli rodiče aktivnější, nyní polevili. Ze začátku

se opravdu aktivně zajímali o učivo, chtěli být nápomocni, přicházeli do tříd, nyní je to podstatně horší, ale jsem ráda i za to, jaký je současný stav.“

„Dostáváte nějaké návrhy od rodičů?“

„Ano, občas někdo přijde, ale spíš se jedná o drobné náměty, nápady, co bychom s dětmi mohli navštívit nebo jak využít různé pomůcky při výuce. Jedna maminka přišla s návrhem odborné exkurze na škole v přírodě. Pokud je to v mých silách, snažím se nápady realizovat, ovšem podle mého názoru je program Začít spolu hodně náročný na učitele.“

„Myslíte náročný z hlediska příprav nebo realizace?“

„Mám na mysli obojí, připravuji se z několika různých knih, doplňuji o encyklopedie a další články. Děti mi také nosí spoustu materiálů. Když se chcete práci s dětmi pořádně věnovat a využívat k tomu i jejich rodiče, musíte být vy tím hlavním organizátorem. Vy podporujete jejich iniciativu, aktivitu. Práce před, během i po vyučování mi opravdu zabere hodně času, ale nemělo by cenu, pokud bych svoji práci chtěla dělat jen napůl.“

„Do jaké míry by se podle Vás měli rodiče zapojovat?“

„Pokud máte na mysli školní práci, řekla bych tak ze 40%, ostatní je na škole – ta má být hlavní vyučovací institucí. Pokud myslíte výchovu, hlavní funkci plní zase naopak rodiče. Pochopitelně, vše je provázané a přeji si, aby se spolupráce i nadále rozvíjela ve vyšších ročnících tak, jak tomu bylo na začátku školní docházky dětí.“

„Co je podle Vás nejdůležitější pro úspěšnou spolupráci?“

„Podle mého názoru je to především kvalita vztahu. Nejdůležitější je navázat s rodiči kladný vztah. Jak už jsem jednou řekla, musíte si navzájem věřit, to je polovina úspěchu. Samozřejmě, je mnoho dalších aspektů, které spolupráci ovlivňují, ale nejdůležitější je mít kvalitní vztahy a vědět, jak s rodiči komunikovat.“

„Děkuji mnohokrát za rozhovor.“

2. ZŠ Řevnice – rozhovor s Mgr. Alenou Trojanovou

„Kolik máte ve třídě dětí, kolik jich má poruchy a jaké?“

„Ve třídě mám jen 18 dětí, z nichž 7 má různé druhy dys, mám tu i děti s LMD.“

„Jaké jsou podle Vás vztahy s rodiči?“

„Úplně normální, vztahy považuji za důležité, nicméně ne nejpodstatnější. Rodiče mých dětí jsou naprosto běžní, neodlišují se od jiných rodičů. Vzájemně komunikujeme, když je třeba, myslím, že spolupráce probíhá podle mých představ, tak, jak by měla.“

„Spolupracujete s rodiči? Jak?“

„Ano, samozřejmě, spolupracuji. Rodiče se podílí na různých akcích. Nabízejí mi nejrůznější nápady na výlety, upozorňují mě na zajímavé matematické příklady, doporučují mi knihy, dostávám pořád nějaké náměty na to, co bychom mohli s dětmi dělat.“

„Mají rodiče zájem o aktivní zapojení?“

„Někteří, jsou rodiče, kteří se nadměrně informují o svém dítěti, některým stačí informace z třídních schůzek. Opravdu záleží na lidech.“

„Co podle Vás znamená, když se rodiče nadměrně informují?“

„Někteří přijdou i třikrát týdně, to je podle mě zbytečné, nedozvědí se nic nového, jen zběžné informace.“

„Jaké jsou reakce rodičů na Vaše návrhy?“

„Vesmíš kladné, jen málokdy rodiče nesouhlasí. Jsou většinou pro, někdy nabízí pomoc, ale většinou se sami od sebe aktivně nezapojují.“

„Myslíte si, že by se spolupráce ještě dala nějakým způsobem rozvíjet?“

„Ale ano, určitě, ale zatím to stačí, jak už jsem řekla, současný stav je přesně podle mých představ.“

„Jak by se měli rodiče a škola na spolupráci a školní práci podílet?“

„Víte, myslím si, že škola by měla plnit tak 60% úkolů, ostatní je na rodině. Účinná spolupráce je samozřejmě potřeba, ale hlavní úkol ve vzdělávání vidím ve škole a učiteli.“

„Děkuji za rozhovor.“

3. ZŠ Všenory – rozhovor s paní učitelkou Janou Drtikolovou

„Kolik máš ve třídě dětí, kolik z nich má poruchy a jaké?“

„Dětí mám celkem 19, 8 dětí má poruchy různého typu. Mám tu dyslektiky, dysgrafiky, 4 děti s LMD, 1 dítě, které vykazuje známky asociálního chování, 1 dívku z dětského domova.“

„Jaké máš vztahy s rodiči?“

„Úplně normální, řekla bych. Jsem naprosto spokojena s aktuálním stavem. Učitel by si měl hned od začátku pěstovat autoritu. Je to potřeba, protože rodiče k němu apriori přistupují jako k autoritě, a pokud se jim bude jen podřizovat, bude to mít jen těžší.“

„V jakém smyslu těžší?“

„No, jde o to, že učitel by měl k rodičům přistupovat jako k partnerům, ale důležitá je ta hranice, kterou si právě on tvoří. Záleží jen na něm samém, kam až si rodiče nechá zajít. Já s rodiči diskutuji opravdu jen minimálně a mám s tím dobré zkušenosti. Hlavní

věc je připravit rodiče na to, že jejich děti jsou trošku někým jiným doma a ve škole. Tady se chovají jinak než doma. Rodiče nemají na své děti moc času, málo se jim věnují, to platí všeobecně, a pokud tohle rodiče pochopí, je to dobré znamení, dobře se s nimi komunikuje, dá se s nimi spolupracovat.“

„Spolupracuješ s rodinou? Jak?“

„Záleží, jak se na to podíváš. Spolupracuji i nespolečně. Rodiče občas přijdou s nabídkou nějaké akce, co bychom s dětmi mohli podniknout, ale opravdu jen zřídka. Spíš jsem to já, kdo navrhuje. Musím ale říct, že mám u rodičů svých dětí velkou podporu. Když přijdu s nějakým návrhem, souhlasí. Ještě se mi nestalo, aby byli proti. Jistě, stane se, že občas někdo přijde a třeba není úplně přesvědčen, ale to je asi normální. Vesměs jsou všichni pro.“

„Jaké konkrétní akce pořádáte?“

„Jsou to akce spíše klasického typu. Většinou je pořádáme kolem velkých svátků, jako jsou Vánoce, Velikonoce, a tak. Pořádáme vystoupení pro rodiče, takové ty běžné věci.“

„Jak by se měli rodiče podílet na výchovně vzdělávacím procesu?“

„Pokud máš na mysli tu otázku v dotazníku, napsala jsem, že asi ze 40%, ale ono záleží na lidech. Někteří rodiče jsou až přehnaně aktivní, hodně se zajímají o své děti, jiní, a těch je většina, přijdou čtyřikrát za rok na třídní schůzku, a to jim stačí. Přesto jsem toho názoru, že škola by měl být v oblasti výuky tím hlavním vzdělávatelem. Podpora rodičů je samozřejmá, ale co se týče kognitivní složky, řekla bych, že tak 80% je na škole.“

„Je tvoje třída něčím zvláštní? Má nějaká specifika?“

„Určitě, ona vlastně celá naše škola je specifická. Jsme malá škola rodinného typu. Je tu hodně dětí s různými poruchami, jsou tu velké sociální rozdíly mezi dětmi. Je to hodně zvláštní, ale právě to naše děti stmeluje. Moje třída funguje jako velká parta, nedají na

sebe dopustit. Cítím z nich pocit soudržnosti, neexistuje tu šikana, nikdo se nikomu nesměje. Nevím, zda to je tím, že nejsme úplně běžná škola, spíš taková škola rodinného typu, jak jsem řekla.“

„Co je podle tebe tedy úplně nejdůležitější pro vztah s rodiči, pro kvalitní komunikaci a účinnou spolupráci?“

„Podle mého názoru je dobré dostat se s rodiči na společnou vlnu. Musíme pochopit jeden druhého. Pak také ta autorita, o které jsem mluvila. Je podle mě velmi důležitá, učitel musí být respektován jako někdo, kdo jejich děti vzdělává. Pokud vztahy mezi rodiči a učiteli fungují, cesta ke spolupráci je otevřená. Je důležité se ale nenechat odradit. Samozřejmě, je to dost náročné, ale vždycky záleží na lidech a to platí všeobecně.“

„Děkuji za rozhovor.“